

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Бахмутський навчально-науковий професійно-педагогічний інститут
Кафедра економіки підприємств та менеджменту

До захисту допущено

Завідувач кафедри

Ганна МИХАЛЬЧЕНКО
(підпис) (ім'я, прізвище)

« 09 » 12 2024 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЄКТ)

рівень вищої освіти другий (магістерський)

спеціальність 015.00 Професійна освіта (Економіка)

освітньо-професійна програма Професійна освіта. Економіка
тема «Підвищення кваліфікації фахівців з питань антикризового управління підприємства при загрозі банкрутства»

Виконав(ла)

здобувач(ка) групи БД-Ек23мг
(шифр групи)

Дмитро ПОПАЗОВ
(ім'я, прізвище)

Керівник роботи

к.е.н., доц. Олена ЧЕРНЯЄВА
(науковий ступінь, вчене звання, ім'я, прізвище)

Рецензент роботи

Людмила СКИБА
(науковий ступінь, вчене звання, ім'я, прізвище)

Консультант

к.пед.н., доц. Вікторія МАЛЬОВАНА
(науковий ступінь, вчене звання, ім'я, прізвище)

Засвідчую, що у цій роботі
немає цитат та вилучень з
праць інших авторів без відповід-
них посилань
здобувач (ка)

Харків – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Факультет/ІНІ Бахмутський навчально-науковий професійно-педагогічний інститут

Кафедра Економіки підприємств та менеджменту

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 015.00 Професійна освіта (Економіка)

Освітньо-професійна програма Професійна освіта. Економіка

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

(підпис)

Ганна МИХАЛЬЧЕНКО
(ім'я, прізвище)

« 09 » грудня 2024 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ (ПРОЄКТ)

Попазову Дмитру Сергійовичу
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача)

1. Тема роботи Підвищення кваліфікації фахівців з питань антикризового управління підприємства при загрозі банкрутства
керівник роботи Черняєва Олена Вікторівна, к. е. н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від «08» жовтня 2024 року № 5101-5/3236

2. Строк подання здобувачем роботи «02» грудня 2024 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити: 1. Актуальність професійної підготовки фахівців зі спеціальності 015 Професійна освіта (Економіка).
2. Аналіз фінансової діяльності та визначення типу кризи на підприємстві (на прикладі ТОВ «Енергобудівельна компанія»). 3. Науково-методичні підходи з удосконалення антикризового фінансового управління підприємством.
4. Дидактичний проєкт консультативного заняття з теми «Макроекономічна нестабільність: економічні цикли, безробіття і інфляція» дисципліни «Економіка» для здобувачів спеціальності 015 професійна освіта (Економіка)

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Огляд літературних джерел, нових розробок, опублікованих статистичних даних та іншої інформації, пов'язаної з темою роботи
2	Дослідження теоретичних підходів до актуальності професійної підготовки фахівців зі спеціальності 015 Професійна освіта (Економіка)
3	Розробка науково-методичних підходів з удосконалення антикризового фінансового управління підприємством
4	Розробка вимог до професійного підвищення кваліфікації фахівця з питань антикризового управління підприємства при загрозі банкрутства
5	Оформлення першого варіанту тексту, подання його на ознайомлення науковому керівнику
6	Усунення недоліків, написання остаточного варіанту тексту, оформлення дипломної роботи
7	Подання роботи на кафедру, перевірка на плагіат та зовнішнє рецензування роботи
8	Захист дипломної роботи у ЕК

5. Дата видачі завдання «08» жовтня 2024 р.

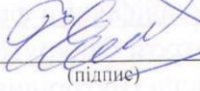
Здобувач(ка)

(підпис)

Дмитро ПОПАЗОВ

(ім'я, прізвище)

Керівник роботи

(підпис)

Олена ЧЕРНЯЄВА

(ім'я, прізвище)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота містить: 86 сторінок, 29 таблиці, 16 рисунків, перелік використаних джерел з 48 найменувань, 1 додаток.

Мета дипломної роботи полягає в розробці заходів антикризового фінансового управління підприємством.

Об'єкт роботи - процес фінансового управління підприємством в умовах кризи.

Предмет роботи - теоретичні, методичні та практичні основи механізму антикризового фінансового управління підприємством.

Задачі роботи:

визначити теоретичні аспекти антикризового фінансового управління;

проаналізувати фінансово-економічну діяльність підприємства з метою виявлення ознак кризи;

розробити науково-методичні підходи з удосконалення антикризового фінансового управління підприємством.

Методи дослідження: табличний, графічний, спостереження, аналіз, історичний, аналогії, дедукції і індукції порівняння, економіко-математичне моделювання, фінансове планування і прогнозування.

Очікувані наслідки та їх новизна – використання розробленої методики прогнозу фінансового стану і формування пропозицій з державної фінансової підтримки підприємств в кризовому стані.

Результати роботи докладалися і були апробовані на VIII міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених «Студенти та молодь-для майбутнього країни» (Бахмут-Харків, 2024).

ФІНАНСОВА КРИЗА, КРИЗОВИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВА, АНТИКРИЗОВЕ ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ, НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА, ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ, ФІНАНСОВЕ ОЗДОРОВЛЕННЯ.

ABSTRACT

The thesis contains 86 pages, 29 tables, 16 figures, a list of references from 48 titles, 1 application.

The purpose of the thesis is to develop measures of anti-crisis financial management of the enterprise.

Object of work - the process of financial management of the enterprise in a crisis.

The subject of the work is theoretical, methodical and practical to the basis of the mechanism of crisis management financial management of an enterprise.

Tasks of work:

to determine the theoretical aspects of crisis financial management;

analyze the financial and economic activities of the enterprise in order to identify signs of a crisis;

develop scientific and methodological approaches to improve the crisis management of the enterprise.

Research methods: tabular, graphical, observation, analysis, historical, analogies, deduction and induction of comparison, economic and mathematical modeling, financial planning and forecasting.

The expected consequences and their novelty - the use of the developed method of forecasting the financial condition and the formation of proposals for state financial support for enterprises in a crisis state.

The results of the work were presented and tested at the VIII International Scientific and Practical Conference of Higher Education Students and Young Scientists "Students and Youth for the Future of the Country" (Bakhmut-Kharkiv, 2024).

KEY WORDS: FINANCIAL CRISIS, CRISIS STATE OF THE ENTERPRISE, ANTI-CRISIS FINANCIAL MANAGEMENT, NON-PAYMENT COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE, DIAGNOSTICS OF THE FINANCIAL CONDITION, FINANCIAL HEALTH.

ЗМІСТ

Вступ.....	7
Розділ 1. Актуальність професійної підготовки фахівців зі спеціальності 015 Професійна освіта (Економіка).....	10
Розділ 2. Аналіз фінансової діяльності та визначення типу кризи на підприємстві (на прикладі ТОВ «Енергобудівельна компанія»).....	13
2.1. Аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства	13
2.2. Оцінка фінансового стану підприємства	30
2.3. Експрес-діагностика фінансового стану та визначення типу кризи підприємства.....	38
Розділ 3. Науково-методичні підходи з удосконалення антикризового фінансового управління підприємством.....	47
3.1. Напрями державної фінансової підтримки підприємств в кризовому стані	47
3.2. Світові методи антикризового фінансового управління підприємством.....	54
3.3. Прогноз показників фінансової діяльності ТОВ «Енергобудівельна компанія» за результатами антикризового фінансового управління підприємства	57
Розділ 4. Дидактичний проєкт консультативного заняття з теми «Макроекономічна нестабільність: економічні цикли, безробіття і інфляція» дисципліни «Економіка» для здобувачів спеціальності 015 професійна освіта (Економіка)	65
4.1. Вихідні дані	65
4.2. Проєктування цілей консультативного заняття.....	66
4.3. Перелік джерел інформації для підготовки студентів до консультації	67
4.4. Визначення найбільш складних для розуміння та засвоєння питань	69

4.5. Вибір дидактичних методів активізації навчальної діяльності студентів на консультації.....	70
4.6. Вибір способів організації консультативного заняття.....	72
4.7. Розробка сценарію проведення консультативного заняття.....	72
Висновки	76
Список використаних джерел	79
Додаток А. Контурний конспект заняття з теми «Макроекономічна нестабільність: економічні цикли, безробіття і інфляція».....	85

ВСТУП

Сучасні економічні умови в Україні, зумовлені впливом воєнного стану, характеризуються високим рівнем невизначеності, ризиків і кризових явищ. Це створює нагальну потребу в кваліфікованих фахівцях економічного профілю, які здатні ефективно реагувати на виклики ринку праці. Рівень професійної компетентності економістів безпосередньо впливає на оптимальність управлінських рішень, ефективність реалізації економічних програм і стабільність господарської діяльності підприємств.

Питання професійної компетентності знаходять відображення у державних документах, таких як Національна стратегія розвитку освіти України до 2021 року, Закон України «Про вищу освіту», а також Указ Президента України «Про стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». Усі вони визначають ключові напрями підготовки конкурентоспроможних кадрів в умовах сучасного ринку праці.

Наукові дослідження, як українських С. Калашнікова, О. Локшина, В. Радкевич, так і зарубіжних авторів Дж. Вінтертон, Е. Зеєр, М. Малдер, свідчать про необхідність впровадження компетентнісного підходу в систему вищої освіти. Незважаючи на певний прогрес у цьому напрямі, аналіз сучасної професійної підготовки економістів виявив суттєві прогалини, зокрема недостатність практичної підготовки, що впливає на якість управлінської діяльності.

Сучасні вимоги ринку праці та швидка адаптація підприємств до економічних змін потребують удосконалення системи підвищення кваліфікації управлінського персоналу, зокрема, у сфері антикризового управління. Спеціальність 015 «Професійна освіта (Економіка)» є ключовою для підготовки фахівців, здатних ефективно управляти фінансовими ресурсами підприємств в умовах кризи.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити педагогічні умови підвищення кваліфікації управлінського персоналу підприємств.

Завдання дослідження:

- визначити актуальність проблеми підвищення кваліфікації управлінського персоналу;
- проаналізувати фінансову діяльність підприємства та ідентифікувати типи кризових явищ (на прикладі ТОВ «Енергобудівельна компанія»);
- розробити науково-методичні підходи до вдосконалення антикризового управління підприємствами;
- обґрунтувати та перевірити педагогічні умови підвищення кваліфікації управлінського персоналу;

Об'єкт дослідження: процес підвищення кваліфікації управлінського персоналу підприємств.

Предмет дослідження: педагогічні умови та методи підвищення кваліфікації управлінського персоналу підприємств.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз, синтез, систематизація для узагальнення теоретичних основ підготовки фахівців;
- емпіричні: тестування, анкетування для оцінки рівня компетентності;
- експериментальні: педагогічний експеримент для перевірки ефективності запропонованої методики.

Наукова новизна

Вперше: розроблено модель формування професійної компетентності управлінського персоналу через інтеграцію практичної підготовки та інноваційних освітніх технологій.

Уточнено: педагогічні умови підвищення кваліфікації фахівців в умовах економічної кризи.

Подальшого розвитку набули засоби професійної підготовки інженерів-педагогів економічного профілю, зокрема інтерактивні методи навчання та практичні завдання.

Практичне значення

Результати дослідження впроваджені в освітній процес Бахмутського

навчально-наукового професійно-педагогічного інституту ХНУ імені В.Н. Каразіна та використані для удосконалення змісту дисциплін, таких як «Методика професійного навчання». Апробація результатів відбулася на міжнародних конференціях, підтвердивши доцільність їх використання у підготовці фахівців економічного профілю.

Матеріали дослідження використовувались при підготовці здобувачів вищої освіти Бахмутського навчально-наукового професійно-педагогічного інституту ХНУ імені В.Н. Каразіна зі спеціальності 015 Професійна освіта (Економіка); удосконалено зміст дисципліни «Методика професійного навчання»).

Результати роботи докладалися і були апробовані на VIII міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених «Студенти та молодь-для майбутнього країни» (Бахмут-Харків, 2024) [48].

РОЗДІЛ 1

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 015 ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА (ЕКОНОМІКА)

Сучасний розвиток економіки України супроводжується швидкими трансформаціями, обумовленими не лише глобальними викликами, а й внутрішніми кризовими явищами. Ці зміни вимагають від фахівців економічного профілю високого рівня адаптивності, компетентності та здатності оперативно вирішувати складні управлінські завдання. Особливу увагу приділяють підготовці фахівців зі спеціальності 015 «Професійна освіта (Економіка)», яка має ключове значення для забезпечення ефективного функціонування підприємств у сучасних умовах.

Питання удосконалення професійної підготовки відображені в працях як вітчизняних (І. Абрамова, О. Аксьонова, В. Радкевич, О. Локшина), так і зарубіжних авторів (Дж. Вінтертон, Е. Зеєр, М. Малдер). Їхні дослідження підкреслюють важливість компетентнісного підходу, який базується на інтеграції теоретичних знань, практичних навичок і поведінкових складових.

Досвід зарубіжних країн, таких як Німеччина, Франція, США, демонструє високу ефективність інтеграції практичної підготовки в систему вищої освіти. У дослідженнях (Д. Бессон, Л. Спенсер, Т. Шродер) наголошується, що практична підготовка повинна включати елементи симуляційного навчання, роботу над реальними бізнес-кейсами та стажування в компаніях. Це дозволяє студентам набути досвіду роботи в умовах, максимально наближених до реальних.

У контексті професійної освіти практична підготовка розглядається як цілісний процес, спрямований на формування компетентностей через практичні заняття, стажування, виконання завдань, які імітують реальну економічну діяльність. Практична підготовка є ключовим елементом формування професійної компетентності.

Сучасна модель професійної підготовки фахівців у вищих навчальних

зкладах орієнтована на розвиток таких компонентів компетентності, як [37]:

- мотиваційно-ціннісний компонент, що включає мотиви оволодіння професією, пізнавальні інтереси, ціннісні орієнтації;
- когнітивно-пізнавальний компонент, пов'язаний із засвоєнням фахової термінології, теорій і концепцій економіки;
- діяльнісно-практичний компонент, який охоплює практичне застосування знань і навичок;
- особистісно-професійний компонент, що передбачає розвиток особистісних якостей, таких як відповідальність, стресостійкість, лідерські здібності.

Дослідження І. Кривов'язюка, О. Набоки показують, що традиційна система організації практики в Україні значною мірою не відповідає сучасним вимогам. Вона характеризується низькою ефективністю, недостатнім зв'язком з реальним бізнес-середовищем та відсутністю інноваційних підходів до викладання [10].

Інноваційні підходи до організації практичної підготовки. Для підвищення ефективності професійної освіти важливо впроваджувати інтерактивні методи навчання, зокрема ділові ігри, кейс-методи, симуляції та проєктні роботи. Крім того, використання цифрових технологій, таких як платформи дистанційного навчання, дає змогу розширити можливості для отримання практичного досвіду.

Модель професійної компетентності. На основі аналізу наукових досліджень була розроблена модель формування професійної компетентності управлінського персоналу, яка включає такі елементи:

- цілі та завдання навчання. Орієнтація на досягнення конкретних результатів, необхідних для виконання професійних функцій;
- методологічна основа. Використання компетентнісного, системного та інтерактивного підходів;
- інструменти реалізації. Використання практичних завдань, інноваційних технологій навчання, віртуальних симуляторів.

Удосконалення професійної підготовки фахівців зі спеціальності 015 »Професійна освіта (Економіка)» має включати:

- розширення освітніх програм за рахунок практичних дисциплін;
- впровадження курсів з антикризового управління, що враховують специфіку економічних викликів;
- залучення бізнес-партнерів до навчального процесу через організацію спільних проєктів, семінарів і тренінгів;
- використання змішаного навчання для поєднання традиційних і цифрових методів [10].

Компетентнісний підхід до професійної підготовки фахівців економічного профілю є важливим елементом забезпечення їхньої конкурентоспроможності на ринку праці. Інноваційні підходи, засновані на інтерактивних методах і практичній спрямованості, створюють умови для формування висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно вирішувати антикризові завдання підприємств.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ТИПУ КРИЗИ НА ПІДПРИЄМСТВІ (НА ПРИКЛАДІ ТОВ «ЕНЕРГОБУДІВЕЛЬНА КОМПАНІЯ»)

2.1. Аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства

Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ) «Енергобудівельна компанія». Створено згідно Закону України, Цивільним Кодексом України і зареєстровано 24 червня 2014 року у м. Краматорську, поточна адреса знаходження м. Київ, вул. Аніщенка, буд. 3-А.

Підприємство керується в своїй діяльності чинним законодавством України, а також внутрішніми нормативними актами, прийнятими згідно повноважень органом управління товариства. З моменту реєстрації підприємство є юридичною особою.

Для досягнення поставленої мети товариство здійснює наступні види діяльності:

- збут, постачання і виробництво товарів народного споживання, будівельних матеріалів і продукції виробничо-технічного призначення; оптова, дрібнооптова і роздрібна торгівля промисловою продукцією, товарами народного споживання;
- проєктування, будівництво і монтаж об'єктів енергетики, ліній енергопостачання і підстанцій;
- будівельна діяльність, зокрема: архітектурно - планувальні, проєктні і будівельно-монтажні роботи, підготовчі і земляні роботи, будівництво фундаментів, виготовлення, споруда і монтаж конструкцій будівель і споруд;
- виконання земляних і спеціальних робіт в ґрунті, пошукове буріння і свердлення; знесення будівель і споруд, звільнення будівельних ділянок.

Основний вид діяльності підприємства – будівельно-монтажні роботи по спорудженню і капремонту високовольтних ліній електропередач, виготовлення металоконструкцій для спорудження ліній електропередач.

ТОВ «Енергобудівельна компанія» здійснює вільний вибір підприємницької діяльності, самостійно формує програми виробничої діяльності, вибирає постачальників і споживачів продукції, робіт і послуг, встановлює ціни згідно чинного законодавства.

Виробництво продукції, надання робіт та послуг

Об'єм виробництва і об'єм реалізації продукції є взаємозв'язаними показниками. В умовах обмежених виробничих можливостей і необмеженого виробництва на перше місце висувається об'єм виробництва продукції. Підприємство повинне виробляти тільки ті товари і в такому об'ємі, які воно може реально реалізувати.

Проаналізуємо дані динаміки виробництва продукції за 2019–2023 рр. за формою 1–П «Звіт про виробництво промислової продукції (товарів, послуг) за видами» (табл. 2.1) та розглянемо структуру реалізованої продукції та послуг (табл. 2.2). Розрахунок темпів зростання проведемо двома способами:

- базисним:

$$T_p^{\bar{o}} = \frac{y_i}{y_o} * 100\%, \quad (2.1)$$

- ланцюговим:

$$T_p^{\bar{y}} = \frac{y_i}{y_{i-1}} * 100\%, \quad (2.2)$$

де y_o - початковий рівень (2019 рік);

y_i - інший рівень, крім першого;

y_{i-1} - попередній рівень [6, с. 178].

Оскільки темпи зростання об'єму виробництва безпосередньо впливають на величину витрат, прибуток і рентабельність підприємства, то аналіз даних показників має велике значення.

Проведемо аналіз за даними, отриманими в табл. 2.1. Якщо темпи зростання більше 100 %, це свідчить про збільшення виробництва продукції та надання послуг, якщо ж менше 100 % - це свідчить про зменшення об'ємів реалізованої продукції та виконаних робіт.

Таблиця 2.1

Розподіл об'ємів реалізованої продукції (робіт, послуг) за видами економічної діяльності

ТОВ «Енергобудівельна компанія» за 2019-2023 рр., тис. грн

Вид економічної діяльності	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	Темпи зростання (зменшення), %				
						Т ^б _{2023 р.}	Т ^ц _{2020 р.}	Т ^ц _{2021 р.}	Т ^ц _{2022 р.}	Т ^ц _{2023 р.}
Будівництво будівель	732,5	681,3	923,5	680,9	1073,5	146,6	93,0	135,5	73,7	157,7
Будівництво ліній зв'язку та енергопостачання	1974,6	2045,7	1704,1	1983,4	2175,9	110,2	103,6	83,3	116,4	109,7
Інші монтажні роботи	129,4	308,9	74,3	384,2	134,3	103,8	238,7	24,1	517,1	35,0
Виробництво виробів з бетону для будівництва	139,6	146,3	227,9	356,7	328,1	235,0	104,8	155,8	156,5	92,0
Діяльність автомобільного вантажного транспорту	37,8	28,4	35,7	31,4	30,8	81,5	75,1	125,7	88,0	98,1
Оренда будівельних машин та устаткування	118,3	116,5	147,4	129,2	124,5	105,2	98,5	126,5	87,7	96,4
Інші види оптової торгівлі	172,9	187,3	264,8	210,9	192,6	111,4	108,3	141,4	79,6	91,3
Всього по підприємству	3305,1	3514,4	3377,7	3776,7	4059,7	122,8	106,3	96,1	111,8	107,5

Аналіз проводиться між сьома основними видами діяльності підприємства за 2019-2023 рр., в результаті спостерігається така картина змін об'єму виробництва. Будівництво будівель в 2023 роком в порівнянні з 2019 роком спостерігається базисний темп зростання на 46,6 %, а порівняно з 2022 роком в 2023 році ланцюговий темп зростання склав 57,7 %. Будівництво ліній зв'язку та енергопостачання порівнянні з 2019 роком в 2023 році спостерігається базисний темп зростання на 10,2 % а порівняно з 2022 роком 2023 році цепний темп зростання складає 9,7 %. На інші монтажні роботи спостерігається базисний темп зростання в 2023 році, порівняно з 2019 роком и складає 3,8 %, а в 2023 році порівняно з 2022 роком присутній ланцюговий темп зниження на 65,0 %. Виробництво виробів з бетону для будівництва в 2020 році базисний темп зростання порівняно з 2019 роком збільшився на 135,0 %, а порівняно з 2022 роком спостерігається ланцюговий темп зниження на 8,0 %. Діяльність автомобільного вантажного транспорту в 2023 роком в порівнянні з 2019 році спостерігається базисний темп зниження на 18,5 %, а порівняно з 2022 роком ланцюговий темп понизилось на 1,9 %. Оренда будівельних машин та устаткування в 2023 році в порівнянні з 2019 роком базисний темп збільшився на 5,2 %, а порівняно з 2022 роком то ланцюговий темп понизився на 3,6 %. Інші види оптової торгівлі в порівнянні з 2019 роком 2023 році базисний темп зростання склав 11,4 %, в порівнянні з 2022 роком ланцюговий темп понизився на 8,7 %.

В табл. 2.2 спостерігаються відсоткові зміни структури реалізованої продукції, робіт та послуг. Відзначимо, що на 2023 рік, більший об'єм спеціалізації припадає на будівництво будівель 26,4 %, що на 4,2 % збільшився порівняно з 2019 роком та на будівництво ліній зв'язку та енергопостачання 53,6 %, що порівняно з початковим періодом дослідження понизився на 6,1 %. На інші види економічної діяльності в 2023 році припадають: виробництво виробів з бетону для будівництва 8,1 %; на інші види оптової торгівлі 4,7 %; інші монтажні роботи 3,3 %; оренда будівельних машин та устаткування 3,1 %; діяльність автомобільного вантажного транспорту 0,8 %.

Щодо змін об'ємів спеціалізації, які відбулися в 2023 році, порівняно з 2022 роком спостерігається збільшення будівництва будівель на 8,4 %, що свідчить про збільшення попиту та потреби в цьому виді діяльності.

Невеликі зміни відбулися по будівництву ліній зв'язку та енергопостачання, в 2023 році збільшилися на 1,1 % порівняно з 2022 роком.

Діяльність автомобільного вантажного транспорту на протязі 2022 та 2023 року, залишилась майже незмінною, що свідчить про необхідність збільшення чи зменшення цього виду діяльності.

Відзначимо, що в 2023 році відбулося зниження спеціалізації по виробництву та надання робіт, порівняно з 2022 роком. Найбільше зниження відбулося в наданні послуг по монтажним роботам – 6,9 %. Знизилася виробництво виробів з бетону для будівництва на 1,4 %. Зменшилися об'єми оптової торгівлі на 0,9 % та попит на оренду будівельних машин та устаткування – 0,3 %.

Проведемо аналіз показників використання трудового потенціалу ТОВ «Енергобудівельна компанія» згідно даним статистичної звітності, за п'ять років, використовуючи форму 1-ПВ «Звіт з праці» результати занесемо до табл. 2.3, після чого встановимо зв'язок між темпами зростання (зменшення) продуктивності праці і середньою зарплатою, між темпами зростання (зменшення) виробництва, чисельністю робочих і продуктивністю, а також їх вплив на фонд оплати праці.

Проаналізувавши данні за п'ять років (табл. 2.3) спостерігаємо зміни об'ємів виробництва, чисельності робітників, їх продуктивності праці та зарплати.

Ланцюговий темп зростання об'єму виробництва в 2020 році, порівняно з 2019 роком збільшився на 6,3 %, а темп зростання базисний в 2023 році порівняно з базовим роком 22,8 %.

Чисельність робітників в 2020 році, в порівнянні з 2019 роком збільшилась на 7,5 %, а в 2023 році, порівняно з 2019 роком спостерігається темп зменшився на 3,0 %; чисельність промислово - виробничого персоналу (ПВП) порівняно з 2019 роком зросла як в 2020 році так і в 2023 році відповідно 17,3 % та 7,7 %.

Таблиця 2.3

Динаміка показників використання трудового потенціалу ТОВ «Енергобудівельна компанія» за 2019-2023 рр.

Показник	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	Темпи зростання (зменшення), %				
						Т ^б _{2023 р.}	Т ^п _{2020 р.}	Т ^п _{2021 р.}	Т ^п _{2022 р.}	Т ^п _{2023 р.}
1. Обсяг виробництва, тис. грн	3305,1	3514,4	3377,7	3376,7	4059,7	122,8	106,3	96,1	100,0	120,2
2. Середньооблікова чисельність робітників, осіб	22	24	23	23	22	97,0	107,5	95,8	101,4	92,9
у т.ч. промислово-виробничого персоналу (ПВП), осіб	20	19	21	22	20	107,7	117,3	93,4	103,5	94,9
3. Продуктивність праці робітників підприємства, тис. грн/ ос.	49,3	48,8	49,0	48,2	62,5	126,8	99,0	100,4	98,4	129,7
4. Продуктивність праці ПВП, тис. грн/ ос.	63,6	57,6	59,3	57,2	72,5	114,0	90,6	103,0	96,5	126,7
5. Фонд оплати праці, всього, тис. грн;	938,3	1012,5	1127,3	1248,7	1174,3	125,2	107,9	111,3	110,8	94,0
у % до обсягу виробництва	28,4	28,8	33,4	37,0	28,9	101,8	101,4	116,0	110,8	78,1
6. Середньомісячна заробітна плата робітника підприємства, грн	3501	3516	4086	4461	4518	129,0	100,4	116,2	109,2	101,3
7. Середньомісячна заробітна плата робітника виробництва, грн	3819	4461	4440	4833	4845	126,9	116,8	99,5	108,9	100,2

Темп продуктивності праці робітників підприємства в 2020 році зменшився на 1,0 % порівняно з 2019 роком, а в 2023 році зріс на 26,8 %; продуктивність праці ПВП порівняно з базовим роком в 2020 році знизилась на 9,4 %, а в 2023 році збільшилась на 14,0 %;

Середньомісячна заробітна плата працівників підприємства в 2020 році збільшилась на 0,4 % порівняно до 2019 року, а в 2023 році на 29 %; середньомісячна заробітна плата ПВП порівняно з 2019 роком в 2020 році збільшилась на 16,8 %, а в 2023 році на 26,9 %.

Досягти зростання продуктивності праці можна двома способами:

- а) збільшенням випуску продукції;
- б) скороченням витрат праці на її виробництво [42, с. 135].

У нашому випадку продуктивність праці зростає за рахунок збільшення об'ємів виробництва і чисельністю промислово - виробничого персоналу.

Аналіз виробничих фондів

Основні засоби (на практиці їх часто називають основними фондами) є одним з головних факторів основного виробництва. Основні фонди (ОФ) – це засоби праці, які мають вартість і функціонують у виробництві тривалий час в своїй незмінній формі, а їх вартість переноситься конкретною працею на вартість продукції, що виготовляється, частинами у міру їх зносу [38, с. 118].

Проведемо аналіз показників основних фондів та їх рух на підприємстві ТОВ «Енергобудівельна компанія», за даними приведеними в формі 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та формі 11-ОЗ «Звіт про наявність і рух основних засобів, амортизацію», результати занесемо до табл. 2.4.

За даними табл. 2.4 спостерігаємо темп зростання (зменшення) базисного та ланцюгового за вище приведеними показниками на 2023 рік спостерігаються такі зміни: вартість ОФ на початок року порівняно з 2019 роком зросла на 47,5 %, а з 2022 роком на 10,9 %; вартість введених ОФ порівняно з 2019 роком знизилась на 30,4 %, а з 2022 роком знизилась на 31,4 %; виведення ОФ на 2019, 2020 та 2023 роки не відбувалося; вартість ОФ на кінець року порівняно з 2019 роком збільшилася на 36,4 %, а з 2022 роком зросла на

Таблиця 2.4

Динаміка показників наявності і руху основних фондів
ТОВ «Енергобудівельна компанія» за 2019 – 2023 рр., тис. грн

Показник	2019 р	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Темпи зростання (зменшення), %				
						T_{2023}^6	T_{2020}^L	T_{2021}^L	T_{2022}^L	T_{2023}^L
Вартість ОФ на початок року	631,4	721,3	812,1	840,3	931,5	147,5	114,2	112,6	103,5	110,9
Вартість введених ОФ	89,9	90,8	43,6	91,2	62,6	69,6	101,0	48,0	209,2	68,6
Вартість виведених ОФ	-	-	15,4	10,6	-	-	-	-	68,8	-
Вартість ОФ на кінець року	721,3	812,1	840,3	931,5	983,5	136,4	112,6	103,5	110,9	105,6
Сума зносу	107,1	105,2	101,3	98,2	100,6	93,9	98,2	96,3	96,9	102,4
Середньорічна вартість ОФ	698,4	766,7	835,8	863,1	955,0	136,7	109,8	109,0	103,3	110,6

5,6 % ; сума зносу в порівнянні з 2019 роком зменшилася на 6,1 %, а з 2022 роком збільшився на 2,4 %; середньорічна вартість ОФ зросла порівняно з 2019 роком на 36,7 %, а з 2022 роком зросла на 10,6 %.

Таким чином, основні фонди визначають характер матеріально – технічної бази виробничої сфери на різних етапах її розвитку, зростання і вдосконалення технічного оснащення і продуктивності праці виробничого персоналу.

Забезпечення необхідності темпів розвитку і підвищення ефективності виробництва можливо за умови інтенсифікації відтворення і поліпшення використання основних фондів підприємства, що діють. Ці процеси, з одного боку, сприяють постійній підтримці належного технічного рівня кожного підприємства, а з іншого – дають можливість збільшити об'єм виробництва продукції без додаткових інвестиційних ресурсів, знизити собівартість виробу за рахунок скорочення питомої амортизації і витрат на обслуговування виробництва і його управління, підвищити фондовіддачу і прибутковість [38, с. 133].

Проведемо аналіз та розрахуємо темпи зростання (зменшення) показників ефективного використання основних фондів (ОФ), для цього використаємо форму 1 «Баланс» та 11-ОФ «Звіт про наявність та рух ОФ, амортиза-

ція (знос)». Визначимо показники ефективності використання та показники відтворення. В свою чергу, зазначимо, крім вищенаведених показників, можуть бути резерви збільшення випуску продукції і фондовіддачі: введення у дії невстановленого устаткування, заміна і його модернізація; скорочення цілоденних (приводить до збільшення середньоденної кількості відпрацьованих днів кожною одиницею за рік) і внутрішньо фірмових простоїв (приводить до збільшення середньої тривалості зміни, а, отже, до зростання об'єму виробництва); підвищення коефіцієнта змінності, інтенсивніше його використання.

Результати проведеного аналізу занесемо до табл. 2.5.

Підводячи підсумки по табл. 2.5, в 2023 році спостерігаються зміни по використанню та відтворенню основних фондів підприємства, для аналізу порівняно з 2019 роком використовуємо базисний темп зростання (зменшення), до 2022 року використовуємо ланцюговий темп зростання (зменшення).

Спостерігається темп зниження фондовіддачі порівняно з 2019 роком на 16,8 % та зростання на 8,5 % порівняно з 2022 роком. Темп фондомісткості зріс порівняно з 2019 роком на 21,1 % та знизився на 8,0 % в порівнянні з 2022 роком. Фондоозброєність праці зросла як в порівнянні з 2019 роком так і з 2022 роком відповідно на 27,0 % та 16,5 %.

В порівнянні з 2019 роком коефіцієнт зносу збільшився на 30,0 %, а в порівнянні з 2022 збільшився на 13,0 %. Коефіцієнт придатності в порівнянні з 2019 роком знизився на 7,5 %, а в порівнянні з 2022 роком зниження складає 3,9 %. Рівень рентабельності ОФ в порівнянні з 2019 роком знизився на 8,6 %, а в порівнянні з 2022 роком зниження складає 4,6 %.

Спостерігається темп зменшення коефіцієнту оновлення ОФ як порівняно з 2019 роком так і з 2022 роком відповідно на 94,7 % та 40,0 %.

Коефіцієнт вибуття основних фондів на 2019, 2020, 2021 та 2023 роки відсутній. Коефіцієнт приросту основних фондів знизився і порівняно з 2019 і з 2022 роками відповідно на 53,8 % та на 33,3 %.

Таблиця 2.5

Показники ефективності використання та відтворення основних фондів

ТОВ «Енергобудівельна компанія» за 2019-2023 рр.

Показник	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	Темпи зростання (зменшення), %				
						T ^б _{2023 р.}	T ^ц _{2020 р.}	T ^ц _{2021 р.}	T ^ц _{2022 р.}	T ^ц _{2023 р.}
Показники ефективності використання										
1. Фондовіддача (Ф _в)	5,24	4,87	4,16	4,02	4,36	83,2	92,9	85,4	96,6	108,5
2. Фондоємність (Ф _м)	0,19	0,21	0,24	0,25	0,23	121,1	110,5	114,3	104,2	92,0
3. Фондоозброєність праці (Ф _{оз})	13,43	12,57	14,66	14,63	17,05	127,0	93,6	116,6	99,8	116,5
4. Коефіцієнт зносу (К _{зн})	0,20	0,20	0,23	0,23	0,26	130,0	100,0	115,0	100,0	113,0
5. Коефіцієнт придатності (К _{пр})	0,80	0,80	0,77	0,77	0,74	92,5	100,0	96,3	100,0	96,1
6. Рівень рентабельності основних фондів (R _{оф}), %	5,01	5,52	4,69	4,80	4,58	91,4	110,2	85,0	102,3	95,4
Показники відтворення										
7. Коефіцієнт оновлення основних фондів (К _{он})	1,13	0,11	0,05	0,10	0,06	5,3	9,7	45,5	200,0	60,0
8. Коефіцієнт вибуття основних фондів (К _{виб})	-	-	0,02	0,01	-	-	-	-	50,0	-
9. Коефіцієнт приросту основних фондів (К _{пр})	0,13	0,11	0,03	0,09	0,06	46,2	84,6	27,3	300,0	66,7

Доходи підприємства

Прибуток – це основна мета підприємницької діяльності. Облік прибутку дозволяє встановити, наскільки ефективно ведеться господарська діяльність підприємства [5, с. 258].

Ознайомимося з фінансовою звітністю підприємства за 2019–2023 роки за даними звітності форми 1 «Баланс» та форми 2 «Звіт про фінансові результати». Визначимо зміни, які відбулися в структурі доходів підприємства та розрахуємо темпи зростання (зменшення), результати занесемо до табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Формування доходу ТОВ «Енергобудівельна компанія» за 2019-2023 рр., тис. грн

Показник	2019 р	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Темпи зростання (зменшення), %				
						Т ^б ₂₀₂₃	Т ^л ₂₀₂₀	Т ^л ₂₀₂₁	Т ^л ₂₀₂₂	Т ^л ₂₀₂₃
1. Дохід (виручка від реалізації)	3966,1	4217,3	4053,2	4532,1	4871,6	122,8	106,3	96,1	111,8	107,5
2. ПДВ	661,0	702,9	675,5	755,4	811,9	122,8	106,3	96,1	111,8	107,5
3. Інші відрахування з доходу	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4. Чистий дохід	3305,1	3514,4	3377,7	3776,7	4059,7	122,8	106,3	96,1	111,8	107,5
5. Собівартість реалізованої продукції	2453,7	2278,5	2357,3	2527,8	2961,5	120,7	92,9	103,5	107,2	117,2
6. Валовий прибуток (збиток)	851,4	1235,9	1020,4	1248,9	1098,2	129,0	145,2	82,6	122,4	78,9
7. Інші операційні доходи	14,5	19,7	12,5	14,7	9,8	67,6	135,9	63,5	117,6	66,7
8. Разом валовий дохід	865,9	1255,6	1032,9	1263,6	1108,0	128,0	145,0	82,3	122,3	87,7

Таким чином, за табл. 2.6, в 2023 році спостерігаються такі зміни за базисним темпом зростання (зниження). Порівняно з 2019 роком темп зростання доходу складає 22,8 %, ПДВ 22,8 %, чистого доходу 22,8 %, собівартості реалізованої продукції 20,7 %, валового прибутку 29,0 % та всього валового

доходу 28,0 %. Лише спостерігається темп зменшення по операційним доходам на 32,4 %.

У свою чергу безпосередні і супутні витрати розділяються на такі види робіт і витрат:

- будівельні та монтажні роботи;
- витрати на придбання устаткування та техніки;
- виробництво виробів з бетону для будівництва;
- архітектурно - планувальні, проєктні і будівельно-монтажні роботи, будівництво фундаментів, споруда і монтаж конструкцій будівель і споруд;
- інші витрати.

Для визначення кошторисної вартості проєктованого будівництва складається інвентарна кошторисна документація, до складу якої входять локальні кошториси і відомості ресурсів до них, локальні кошторисні розрахунки, об'єктні кошториси, об'єктні кошторисні розрахунки, кошторисні розрахунки на окремі види витрат, звідні кошторисні розрахунки вартості будівництва, зведення витрат і ін.

Кошторисна вартість, визначувана по локальних кошторисах, містить в собі прямі витрати і накладні витрати.

Прямі витрати враховують в своєму складі заробітну плату робочих, вартість експлуатації будівельних машин і механізмів, вартість матеріалів, виробів, конструкцій. Вони визначаються в локальних кошторисах шляхом множення певної по ресурсних елементних кошторисних нормах кількості трудових і матеріально-технічних ресурсів, необхідних для виконання об'ємів робіт, обчислених по робочих кресленнях, на відповідні поточні ціни цих ресурсів.

На основі форми 2 «Звіт про фінансові результати» проведемо аналіз операційних витрат за показниками: матеріальних витрат, витрат на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизаційні відрахування та інші операційні витрати. Для більш повного аналізу підприємства за п'ять років вирахуємо відхилення, що відбулися в 2023 році порівняно з 2019 роком та проаналізуємо темпи зростання (зниження), а отримані результати занесемо до табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Аналіз елементів операційних витрат ТОВ «Енергобудівельна компанія» за 2019-2023 рр., тис. грн

Показник	2019 рік		2020 рік		2021 рік		2022 рік		2023 рік		Зростання, зниження	Темпи зростання (зменшення), %				
	сума, тис. грн	структ., %	сума, тис. грн	структ., %	сума, тис. грн	структ., %	сума, тис. грн	структ., %	сума, тис. грн	структ., %		Т ^б ₂₀₂₃	Т ^ц ₂₀₂₀	Т ^ц ₂₀₂₁	Т ^ц ₂₀₂₂	Т ^ц ₂₀₂₃
1. Матеріальні витрати	1210,2	37,3	986,9	28,9	894,5	27,0	921,9	24,8	1439,5	36,4	229,3	118,9	81,5	90,6	103,1	156,2
2. Витрати на оплату праці	938,3	28,9	1012,5	29,6	1127,3	34,0	1248,7	33,6	1174,3	29,7	10236,0	125,2	107,9	111,3	110,8	94,0
3. Відрахування на соціальні заходи	356,6	11,0	384,8	11,2	428,4	12,9	474,5	12,8	439,2	11,1	82,6	123,2	107,9	111,3	110,8	92,6
4. Амортизаційні відрахування	107,1	3,3	105,2	3,1	101,3	3,1	98,2	2,7	100,6	2,5	-6,5	93,9	98,2	96,3	96,9	102,4
5. Інші операційні витрати	630,7	19,5	929,2	27,2	762,9	23,0	968,2	26,1	801,7	20,3	171,0	127,1	147,3	82,1	126,9	82,8
Разом	3242,9	100,0	3418,6	100,0	3314,4	100,0	3711,5	100,0	3955,3	100,0	712,4	122,0	105,4	97,0	112,0	106,6

Таким чином, можна зробити висновок, щодо операційних витрат в 2023 році, за табл. 2.7, спостерігаємо: матеріальні витрати порівняно з 2019 роком базисний темп зріс на 18,5 % (229,3 тис. грн), порівняно з 2022 році ланцюговий темп зростання збільшився на 56,2 %; витрати на оплату праці зросли порівняно з 2019 року на 7,9 % (10236,0 тис. грн), в порівнянні з 2022 році знизились на 6,0 %; відрахування на соціальні заходи зросли порівняно з 2019 роком на 23,2 % (82,6 тис. грн), а з 2022 року знизилися на 7,4 %; амортизаційні відрахування знизились на 6,1 % порівняно з 2019 роком (6,5 тис. грн), а з 2022 роком збільшилися на 2,4 %; темп зростання спостерігається в інших операційних витратах на 27,1 % порівняно з 2019 роком (171,0 тис. грн), та темп зниження на 17,2 % в порівнянні з 2022 році.

Аналіз операційних витрат по елементах дозволяє визначити потреби підприємства в коштах на оплату праці, в матеріальних ресурсах, амортизаційні потреби і інші операційні витрати. Щодо результатів аналізу підприємства ТОВ «Енергобудівельна компанія», можна сказати, в зв'язку зі збільшенням заробітної плати - збільшилися потреби в коштах на покриття витрат її оплати, що призводить до залучення нових резервів.

Витрати підприємства є частиною вартості продукції, що включає в грошовому виразі витрати матеріалів, що відокремилися, зносом основних фондів і зарплатою. Вони виступають у формі собівартості, яка менше вартості на величину додаткового продукту, виражає відносини і виробництва, і розподілу, пов'язана не з вартістю, а з ціною. Кошторисна вартість будівельних матеріалів, виробів і конструкцій в прямих витратах визначається на підставі нормативної потреби в них, розрахованої виходячи з об'ємів робіт. Проведемо аналіз витрат за функціональною ознакою, визначимо зміни собівартості реалізованої продукції, витрати на збут, адміністративні та операційні витрати. Для аналізу використаємо форми 2 «Звіт про фінансові результати» за п'ять років, результати занесемо до таб. 2.8.

В порівнянні з 2019 роком зробимо аналіз витрат за функціональною

Таблиця 2.8

Аналіз витрат ТОВ «Енергобудівельна компанія» за функціональною ознакою за 2019-2023 рр., тис. грн

Показник	2019 рік		2020 рік		2021 рік		2022 рік		2023 рік		Зростання, зниження	Темпи зростання (зменшення), %				
	сума, тис. грн	структ., %	сума, тис. грн	структ., %	сума, тис. грн	структ., %	сума, тис. грн	структ., %	сума, тис. грн	структ., %						
												T ^б ₂₀₂₃	T ^ц ₂₀₂₀	T ^ц ₂₀₂₁	T ^ц ₂₀₂₂	T ^ц ₂₀₂₃
1. Собівартість реалізованої продукції	2453,7	75,7	2278,5	66,7	2357,3	71,1	2527,8	68,1	2961,5	74,9	507,8	120,7	92,9	103,5	107,2	117,2
2. Адміністративні витрати	137,2	4,2	172,3	5,0	169,7	5,1	183,2	4,9	163,7	4,1	26,5	119,3	125,6	98,5	108,0	89,4
3. Витрати на збут	21,3	0,7	38,6	1,1	24,5	0,7	32,3	0,9	28,4	0,7	7,1	133,3	181,2	63,5	131,8	87,9
4. Інші операційні витрати	630,7	19,4	929,2	27,2	762,9	23,1	968,2	26,1	801,7	20,3	171,0	127,1	147,3	82,1	126,9	82,8
Разом	3242,9	100	3418,6	100	3314,4	100	3711,5	100	3955,3	100	712,4	122,0	105,4	97,0	112,0	106,6

ознакою (табл. 2.8) використовуючи для порівняння з 2020 роком ланцюговий темп зростання (зменшення), а з 2023 роком базисний темп зростання (зменшення).

Собівартість реалізованої продукції зменшилась в 2020 році на 7,1 %, та зросла в 2023 році на 20,7 % (507,8 тис. грн);

Адміністративні витрати зросли на 25,6 % в 2020 році та на 19,3 % (26,5 тис. грн) в 2023 році;

Витрати на збут зросли на 81,2 % в 2020 році та на 33,3 % (7,1 тис. грн) в 2023 році;

Інші операційні витрати зросли і в 2019 і в 2023 роках відповідно 47,3 % і 27,1 % (171,0 тис. грн).

Основними джерелами резервів зниження собівартості промислової продукції є:

а) збільшення об'єму її виробництва за рахунок повнішого використання виробничої потужності підприємства;

б) скорочення витрат на її виробництво за рахунок підвищення рівня продуктивності праці, економного використання сировини, матеріалів, електроенергії, палива, устаткування, запобігання невиробничим витратам, виробничого браку і т.д.

Резерви збільшення виробництва продукції виявляються в процесі аналізу виконання виробничої програми. При збільшенні об'єму виробництва продукції на наявних виробничих потужностях зростають тільки змінні витрати (зарплата робочих, матеріальні витрати), сума ж постійних витрат, як правило, не змінюється, в результаті зниження собівартості виробів.

Резерви скорочення витрат встановлюються по кожній статті витрат за рахунок конкретних інноваційних заходів (впровадження нової прогресивнішої техніки і технології виробництва, поліпшенні організації праці), які сприятимуть економії сировини, матеріалів, зарплати, енергії і т.д.

2.2 Оцінка фінансового стану підприємства

Аналіз прибутку ТОВ «Енергобудівельна компанія». Чистий прибуток (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) в звітному періоді визначається шляхом зменшення прибутку (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на суми ПДВ, акцизного збору, інших податків і зборів, що включаються до складу виручки від реалізації продукції, а також інших вирахувань з прибутку (знижки, повернення товарів і інші суми, що підлягають вирахуванню з прибутку від реалізації продукції).

Прибуток (збиток) від операційної діяльності визначається шляхом збільшення валового прибутку на суму інших операційних доходів (доходи від реалізації іноземної валюти; доходи від реалізації інших оборотних активів (виробничих запасів, малоцінних і швидкозношуваних предметів і ін.); доходи від операційної оренди активів; доходи від операційної курсової різниці по операціях в іноземній валюті; суми отриманих штрафів, пені, неустойок; доходи від списання кредиторської заборгованості, термін позовної давності по якій закінчився і ін.) і зменшення на торбу витрат, пов'язаних з операційною діяльністю, але не включених до складу собівартості реалізованої продукції, зокрема адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат.

Ознайомившись з фінансовою документацією за п'ять років: форми 1 «Баланс» та форми 2 «Звіт про фінансові результати», проведемо аналіз чистого прибутку підприємства ТОВ «Енергобудівельна компанія», для цього визначимо: валовий дохід, фінансовий результат від операційної діяльності, прибуток фінансового результату та чистий прибуток, отримані розрахунки занесемо до табл. 2.9, після чого розрахуємо темпи зростання (зниження) базисним та ланцюговим способами.

За даними, отриманими в табл. 2.9, проаналізуємо формування чистого прибутку товариства за 2019–2023 роки. Валовий дохід в 2023 році складає 1108,0 тис. грн, що свідчить про зростання на 242,1 тис. грн порівняно з 2019 роком. Аналізуючи базисний темп зростання (зменшення), спостерігається в 2023 році зростання на 28,0 % порівняно з базовим роком.

Таблиця 2.9

Аналіз формування чистого прибутку ТОВ «Енергобудівельна компанія» за 2019-2023 рр., тис. грн

Показник	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	Зростання, зниження	Темпи зростання (зменшення), %				
							T ^б ₂₀₂₃	T ^п ₂₀₂₀	T ^п ₂₀₂₁	T ^п ₂₀₂₂	T ^п ₂₀₂₃
1. Валовий дохід	865,9	1255,6	1032,9	1263,6	1108,0	242,1	128,0	145,0	82,3	122,3	87,7
2. Витрати від операційної діяльності	3242,9	3418,6	3314,4	3711,5	3955,3	712,4	122,0	105,4	97,0	112,0	106,6
3. Фінансові результати від операційної діяльності: прибуток (збиток)	76,7	115,5	75,8	79,9	114,2	37,5	148,9	150,6	65,6	105,4	142,9
4. Інші доходи	21,6	12,4	12,4	12,4	13,1	-8,5	60,7	57,4	100,0	100,0	105,7
5. Інші витрати	46,7	64,0	24,9	31,8	45,0	-1,7	96,4	137,0	38,9	127,7	141,5
6. Фінансові результати: прибуток (збиток)	51,6	63,9	57,6	60,5	82,3	30,7	159,5	123,8	90,1	105,0	136,0
8. Податок на прибуток	16,6	21,6	18,4	19,1	38,6	22,0	232,5	130,1	85,2	103,8	202,1
9. Чистий прибуток (збиток)	35,0	42,3	39,2	41,4	43,7	8,7	124,9	120,9	92,7	105,6	105,6

Розглядаючи ланцюговий темп зменшення, в 2023 році, порівняно з 2022 роком зменшення складає 12,3 % (87,7 - 100).

В 2023 році спостерігається зростання витрат від операційної діяльності, порівняно з 2019 роком на 712,4 тис. грн, базисний темп зростання складає 122,0 тис. грн. Порівняно з попереднім 2022 роком ланцюговий темп зростання збільшився в 2023 році на 6,6 %.

Зростання відбувається в 2023 році фінансового результату від операційної діяльності і порівняно з 2019 роком прибуток збільшився на 37,5 тис. грн, базисний темп зростання складає 48,9 %. Порівняно з 2022 роком ланцюговий темп зростання в 2023 році збільшився на 42,9 %.

Зниження спостерігається в 2023 році, порівняно з 2019 роком від інших доходів на 8,5 тис. грн, базисний темп зниження (зростання) доходів складає 39,3 % (60,7 - 100). Розглядаючи ситуацію порівняно з 2022 роком, то ланцюговий темп зростання в 2023 році збільшився на 5,7 % (105,7 - 100).

Так само, відбувається в 2023 році зниження інших витрат, порівняно з 2019 роком на 1,7 тис. грн, базисний темп зниження складає 3,6 % (96,4 - 100). За ланцюговим темпом зростання в 2023 році порівняно з попереднім 2022 роком спостерігається збільшення витрат на 41,5 % (141,5 - 100).

Аналізуючи фінансові результати, в 2023 році спостерігається зростання прибутку на 30,7 тис. грн порівняно з 2019 роком, базисний темп зростання складає 59,5 % (159,5 - 100). Порівняно з 2022 роком, в 2023 році ланцюговий темп зростання складає 36,0 % (136,0 - 100).

Відбулося зростання в 2023 році, порівняно з 2019 роком податку на прибуток на 22,0 тис. грн, базисний темп зростання збільшився на 132,5 % (232,5 - 100). За ланцюговим темпом зростання в 2023 році, порівняно за попереднім 2022 роком податок на прибуток збільшився на 102,1 % (202,1 - 100).

В 2023 році спостерігається зростання чистого прибутку порівняно з 2019 роком на 8,7 тис. грн, базисний темп зростання складає 24,9 % (124,9 - 100). Аналізуючи за ланцюговим темпом зростання (зменшення) то в

2023 році спостерігається зростання чистого прибутку в порівнянні з 2022 роком на 5,6 % (105,6 - 100).

Під час аналізу спостерігаємо динаміку змін об'єму чистому прибутку, рівня рентабельності і чинники, які впливають на них. Основними чинниками, які впливають на чистий прибуток, є об'єм виручки від реалізації продукції та надання послуг, рівень собівартості, рівень рентабельності продукції, фінансові результати і витрати від операційної звичайної діяльності, величина податку на прибуток і інших податків, які виплачуються з прибутку.

Проведемо аналіз можливостей товариства з обмеженою відповідальністю ТОВ «Енергобудівельна компанія» у зростанні доходів та прибутку за даними форми 4 «Звіт про власний капітал». Схему розподілу чистого прибутку представимо у вигляді табл. 2.10, в якій зазначені розділи: виплат власникам (дивіденди), спрямування прибутку до статутного капіталу, відрахування до резервного капіталу та залишок нерозподіленого прибутку. В першу чергу, хочу зазначити, про відсутність виплат дивідендів власникам, присутня у зв'язку з тим, що підприємство збільшує об'єми основних фондів для подальшого розвитку виробництва, а саме будівничі машини та механізми.

З табл. 2.10 за базисним темпом зростання порівняно з 2019 роком спостерігається зростання в 2023 році чистого прибутку на 24,9 % та відбувається значне збільшення його розподілу на резервний капітал 198,5 % та на інші розподіли 194,1 %, в свою чергу, можна сказати значний темп зменшення спостерігається на спрямування прибутку до статутного капіталу 44,1 %.

Для комплексного аналізу фінансового стану підприємства необхідно оцінити тенденції найбільш загальних показників, які з різних сторін характеризують фінансовий стан підприємства.

Економіко-фінансовий стан – це одна з найважливіших характеристик діяльності кожного підприємства. Метою оцінки економіко-фінансового стану підприємства є пошук резервів підвищення рентабельності виробництва і зміцнення комерційного розрахунку як основи стабільної роботи підприємства і виконання ним зобов'язань перед бюджетом, банками і іншими установами.

Таблиця 2.10

Аналіз структури чистого прибутку ТОВ «Енергобудівельна компанія» за 2019-2023 рр.

Показник	2019 рік		2020 рік		2021 рік		2022 рік		2023 рік		Зростання, зниження	Темпи зростання (зменшення), %				
	сума, тис. грн	струк., %	сума, тис. грн	струк., %	сума, тис. грн	струк., %	сума, тис. грн	струк., %	сума, тис. грн	струк., %		T ^б ₂₀₂₃	T ^п ₂₀₂₀	T ^п ₂₀₂₁	T ^п ₂₀₂₂	T ^п ₂₀₂₃
1. Чистий прибуток	35,0	100,0	42,3	100,0	39,2	100,0	41,4	100,0	43,7	100,0	8,7	124,9	120,9	92,7	105,6	105,6
2. Розподіл: дивіденди	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
статутний капітал	17,9	51,2	20,0	47,3	10,0	25,5	20,0	48,3	10,0	22,8	-7,9	55,9	111,7	50,0	200,0	50,0
резервний капітал	6,7	19,1	17,6	41,6	18,4	46,9	7,9	19,1	20,0	45,8	13,3	298,5	262,7	104,5	42,9	253,2
інші	3,4	9,7	4,4	10,4	1,6	4,1	2,1	5,1	10,0	22,9	6,6	294,1	129,4	36,4	131,3	476,2
нерозподілений прибуток	7,0	20,0	0,3	0,7	9,2	23,5	11,4	27,5	3,7	8,5	-3,3	52,9	4,3	3066,7	123,9	32,5

Показниками хорошого фінансового стану підприємства можуть бути: стійка платоспроможність, ефективне використання капіталу, своєчасна організація розрахунків, наявність стабільних фінансових ресурсів.

Велике значення має аналіз структури прибутковості підприємства та його зв'язок з чинниками, що формують прибуток.

Прибутковість підприємства характеризується абсолютними і відносними показниками. Абсолютний показник прибутковості – це сума прибутків або доходів. Відносний показник – рівень рентабельності. Рівень рентабельності підприємств, пов'язаних з виробництвом продукції (товарів, послуг), визначається як процентне відношення прибули від реалізації продукції до її собівартості.

За допомогою розрахунків табл. 2.11 проведемо аналіз фінансового стану ТОВ «Енергобудівельна компанія» та визначимо його схильність до кризової ситуації країни.

Рентабельність ресурсів в 2023 році складає 7,1 %, це свідчить про частку прибутку від звичайної діяльності, що припадає на одиницю коштів, інвестованих в активи підприємства. Порівняно з базовим роком спостерігається збільшення на 2,67 %.

За допомогою розрахунків табл. 2.11 проведемо аналіз фінансового стану ТОВ «Енергобудівельна компанія» та визначимо його схильність до кризової ситуації країни.

Рентабельність ресурсів в 2023 році складає 7,1 %, це свідчить про частку прибутку від звичайної діяльності, що припадає на одиницю коштів, інвестованих в активи підприємства. Порівняно з базовим роком спостерігається збільшення на 2,67 %.

Рентабельність власного капіталу в 2023 році складає 0,09 %, що свідчить про частку чистого прибутку, який припадає на одиницю власного капіталу підприємства. Порівняно з 2019 роком рентабельність знизилась на 0,03 %, це негативно може відобразитись на фінансовому стані, щоб запобігти це, необхідно створити резерви, а саме: збільшення обсягу реалізації продукції та зменшення собівартості продукції.

Динаміка показників фінансового стану
ТОВ «Енергобудівельна компанія» за 2019-2023 рр.

Показник	Нормативне значення	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	Відхилення	
							абсолютне	відносне, %
1. Рентабельність ресурсів (активів), %		4,43	5,02	6,75	7,34	7,10	2,67	160,27
2. Рентабельність власного капіталу, %		0,12	0,12	0,10	0,10	0,09	-0,03	75,00
3. Коефіцієнт мобільності активів		0,49	0,50	0,31	0,29	0,58	0,09	118,37
4. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	[0,2-0,35]	0,13	0,03	0,01	0,08	0,19	0,06	146,15
5. Коефіцієнт покриття (коефіцієнт поточної ліквідності)	>2	0,71	0,78	0,69	0,90	1,53	0,82	215,49
6. Коефіцієнт оборотності обігових коштів, оборотів		12,79	12,46	24,78	29,83	17,88	5,09	139,80
7. Період одного обороту обігових коштів, днів		28,54	29,29	14,73	12,24	20,41	-8,13	71,51
8. Коефіцієнт завантаження обігових коштів		0,08	0,08	0,04	0,03	0,06	-0,02	75,00
9. Коефіцієнт ефективності (прибутковості) обігових коштів		0,14	0,15	0,29	0,33	0,19	0,05	135,71

Коефіцієнт мобільності активів в 2023 році дорівнює 0,58, це свідчить про частку обігових коштів підприємства, що припадає на одиницю не обігових. Відхилення порівняно з базовим роком складають 0,09.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності в 2023 році складає 0,19, він дозволяє визначити частку короткострокових зобов'язань, яку підприємство може погасити найближчим часом, не чекаючи оплати дебіторської заборгованості і реалізації інших активів. Значення коефіцієнта вважається теоретично достатнім, якщо воно перевищує 0,2-0,35, в нашому випадку значення значно нижче, але зазначимо, що по цьому показнику не можна відразу робити негативні висновки, оскільки мало вірогідно, щоб всі кредитори підприємства

одночасно пред'являть свої вимоги, щодо погашення дебіторської заборгованості.

Коефіцієнт покриття (коефіцієнт поточної ліквідності) в 2023 році складає 1,53, що є нижчим за норму і не дає повної здатності підприємству погасити поточні зобов'язання за період, що дорівнює тривалості обороту його оборотних активів.

Коефіцієнт оборотності обігових коштів, оборотів в 2023 році складає 17,88, відхилення якого в порівнянні з базовим роком складають 5,09. це свідчить про збільшення кількості оборотів обігових коштів за звітний період.

Період одного обороту обігових коштів на 2023 рік складає 20 днів, що є менше майже на 8 днів в порівнянні з базисним роком.

Коефіцієнт завантаження обігових коштів в 2023 році склав 0,06, що є на 0,02 менше від 2019 року. Що свідчить про зменшення частки обігових коштів у кожній грошовій одиниці, отриманій підприємством від реалізації продукції.

Коефіцієнт ефективності (прибутковості) обігових коштів в 2023 році збільшився на 0,05 порівняно з базовим і складає 0,19. це свідчить про збільшення прибутку, що припадає на одну грошову одиницю обігових коштів.

Треба зазначити, що зумовлене погіршення ситуації не тільки в будівничій галузі, а й всієї економіки в цілому, відобразилось на погіршенні фінансового стану ТОВ «Енергобудівельна компанія», як результат виявлені зниження показників.

Саме в цих кризових умовах формуються міри, які в першу чергу направлені на гнучкість та мобільність виробника. Вивчення ринку збуту, для подальшого вибору стратегії розвитку, планування нового товарного асортименту, проведення науково-дослідних робіт, організації виробництва продукції та надання послуг, здійснення заходів щодо формування і стимулювання ринка [19, с. 28].

2.3 Експрес-діагностика фінансового стану та визначення типу кризи підприємства

Експрес - діагностика починається з діагностики структури балансу. Згідно нормативним документам, що діють, баланс складається в оцінці нетто. Підсумок балансу дає орієнтовну оцінку суми коштів, що перебувають у розпорядженні підприємства. Ця оцінка є обліковою і не відображає реальної суми грошових коштів, яку можна виручити за майно, наприклад у разі ліквідації підприємства. Як правило, «ціна» активів визначається ринковою кон'юнктурою і може відхилятися в будь-яку сторону від облікової, особливо в період інфляції.

Аналіз активів, зобов'язань і капіталу організації проводиться за балансом (форма №1 «Баланс» ТОВ «Енергобудівельна компанія» за 2019–2023 роки) за допомогою одного з наступних способів:

- аналізу безпосередньо по балансу без попередньої зміни складу балансових статей;
- формування ущільненого порівняльного аналітичного балансу шляхом агрегації деяких однорідних по складу елементів балансових статей;
- додаткового коректування балансу на індекс інфляції з подальшою агрегацією статей в необхідних аналітичних розрізах.

Аналізувати фінансовий стан по балансу досить важко і неефективно через дуже велику кількість оцінних показників, що не дозволяють виділити головні тенденції фінансового стану підприємства. Тому рекомендується досліджувати структуру і динаміку фінансового стану підприємства за допомогою порівняльного аналітичного балансу, який виходить з початкового балансу шляхом ущільнення окремих статей і доповнення його показниками структури, а так само розрахунками динаміки.

Визначимо фінансовий стан підприємства ТОВ «Енергобудівельна компанія», для цього використаємо форму 1 «Баланс» за 2019–2023 роки. Результати занесемо до табл. 2.12.

Таблиця 2.12

**Фінансовий стан ТОВ «Енергобудівельна компанія» за 2019-2023 рр.,
тис. грн**

Показник	2019 р	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Темпи зростання (зменшення), %				
						T ^б ₂₀₂₃	T ^ц ₂₀₂₀	T ^ц ₂₀₂₁	T ^ц ₂₀₂₂	T ^ц ₂₀₂₃
Загальна вартість майна підприємства	790,1	843,3	580,5	563,8	615,6	77,9	106,7	68,8	97,1	109,2
Вартість необоротних активів	531,7	561,3	444,2	437,2	388,6	73,1	105,6	79,1	98,4	88,9
Вартість оборотних активів	258,4	282,0	136,3	126,6	227,0	87,8	109,1	48,3	92,9	179,3
Вартість матеріальних оборотних коштів	104,6	167,3	92,4	55,2	114,4	109,4	159,9	55,2	59,7	207,2
Величина власного капіталу підприємства	303,9	342,4	381,6	423,0	466,7	153,6	112,7	111,4	110,8	110,3
Довгострокові зобов'язання	120,0	140,0	-	-	40,0	33,3	116,7	-	-	-
Величина власних засобів в обороті	-227,8	-218,9	-62,6	-14,2	78,1	-34,3	96,1	28,6	22,7	-550,0
Робочий капітал	138,4	142,0	136,3	126,6	187,0	135,1	102,6	96,0	92,9	147,7

Ознайомившись з отриманими результатами фінансового стану підприємства за п'ять років (табл. 2.12), можна зробити висновок:

- загальна вартість майна підприємства в 2023 році складає 615,6 тис. грн, порівняно з 2019 роком вартість знизилась, за базовим темпом зниження на 22,1 % (77,9 - 100), порівняно з попереднім 2022 роком в 2023 році вартість майна збільшилась на 9,2 % (109,2 - 100) за ланцюговим темпом зростання;

- спостерігається зниження в 2023 році вартості необоротних активів, порівняно як з 2019 роком так і з 2022 роком відповідно за базисним темпом зниження на 26,9 % (73,1 - 100), за ланцюговим темпом зниження на 11,1 %;

- вартість оборотних активів підприємства в 2023 році знизилася на 12,2 % (87,8 - 100) порівняно з 2019 роком за базисним темпом зниження, порівняно з 2022 роком вартість оборотних активів в 2023 році ланцюговий темп зростання на 79,3 % (179,3 - 100);

- вартість матеріальних оборотних коштів спостерігається базисний темп зростання в 2023 році на 9,4 % порівняно з 2019 роком, так само ланцюговий темп зростання в 2023 році вартість матеріальних оборотних коштів на 107,1 % порівняно з попереднім 2022 роком;

- спостерігається збільшення величини власного капіталу підприємства в 2023 році порівняно з 2019 та 2022 роками відповідно, базисний темп зростання на 53,6 % (153,6 - 100), ланцюговий темп зростання на 10,3 %;

- щодо довгострокових зобов'язань, то в 2021 та 2022 роках відсутні, а в 2023 році спостерігається значне зниження за базисним темпом зниження порівняно з 2019 роком на 66,7 % (33,3 - 100);

- щодо величина власних засобів в обороті то спостерігається суттєва нестача кількості власних засобі протягом 2019–2022 рр., в 2023 році ситуація покращилась величина в обороті складає 78,1 тис. грн;

- в 2023 році спостерігається збільшення робочого капіталу порівняно з 2019 роком базисний темп зростання складає 35,1 %, порівняно з попереднім 2022 роком ланцюговий темп зростання складає 47,7 %.

Крім діагностики структури балансу і напрямів діяльності підприємства важливим моментом є аналіз показників фінансової стійкості. Завданням аналізу фінансової стійкості є оцінка величини і структури активів і пасивів. Це необхідно, щоб відповісти на питання: наскільки організація незалежна з фінансової точки зору, росте або знижується рівень цієї незалежності і чи відповідає стан його активів і пасивів завданням її фінансово - господарської діяльності. Показники, які характеризують незалежність по кожному елементу активів і по майну в цілому, дають можливість виміряти, чи досить стійка аналізована організація у фінансовому відношенні.

Найпростіший і наближений спосіб оцінки фінансової стійкості, заснований на балансовій моделі, полягає в тому, що на практиці слід дотримувати наступне співвідношення:

$$\text{Оборотні активи} < \text{Власний капітал} * 2 - \text{Необоротні активи}. \quad (2.3)$$

Дані показники беруться на початок і кінець звітного періоду і оцінюються-

ся їх зміна в динаміці (відповідно до формули 2.3) розрахуємо фінансову стійкість з балансу підприємства ТОВ «Енергобудівельна компанія» за п'ять років:

У 2019 році:

$$258,4 > (303,9 * 2) - 531,7,$$

$$258,4 > 76,1.$$

У 2020 році:

$$282,0 > (342,4 * 2) - 561,3,$$

$$282,0 > 123,5.$$

У 2021 році:

$$136,3 < (381,6 * 2) - 444,2,$$

$$136,3 < 319,0.$$

У 2022 році:

$$126,6 < (423,0 * 2) - 437,2,$$

$$126,6 < 408,8.$$

У 2023 році:

$$227,0 < (466,7 * 2) - 388,6,$$

$$227,0 < 544,8.$$

За отриманими даними впродовж 2019 і 2020 років спостерігається нестійкий фінансовий стан підприємства ТОВ «Енергобудівельна компанія». А в 2021-2023 роках підприємство нормалізує свою роботу і отримані дані свідчать про стійкий фінансовий стан.

Одній із стадій кризи на підприємстві є фінансова нестійкість. На цій стадії починаються труднощі з наявними коштами, виявляються деякі ранні ознаки банкрутства, різкі зміни в структурі балансу (табл. 2.13).

Треба зазначити, що в 2023 році спостерігається збільшення грошових коштів, що свідчить про накопичення нерозподілених грошових коштів на розрахунковому рахунку в національній валюті і порівняно з попереднім 2022 роком ланцюговий темп зростання складає 154,6 % (табл. 2.13).

В 2023 році спостерігається зростання дебіторської заборгованості за товари роботи та послуги, порівняно з 2022 роком ланцюговий темп зростання

складає 17,4 %, що негативно відображається на фінансовій стійкості підприємства.

Таблиця 2.13

Грошові кошти, дебіторська і кредиторська заборгованість ТОВ «Енергобудівельна компанія» за 2019- 2023 рр., тис. грн

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Темпи зростання, %				
						T^6_{2023}	T^u_{2020}	T^u_{2021}	T^u_{2022}	T^u_{2023}
Грошові кошти в національній валюті	48,6	9,2	1,4	10,8	27,5	56,6	18,9	15,2	771,4	254,6
Дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги	58,6	31,7	28,6	43,8	51,4	87,7	54,1	90,2	153,1	117,4
Готова продукція	21,7	47,5	35,7	7,5	27,8	128,1	218,9	75,2	21,0	370,7
Кредиторська заборгованість за товари, роботи та послуги	366,2	360,9	198,9	140,8	148,9	40,7	98,6	55,1	70,8	105,8

Щодо збільшення запасів готової продукції та на 2023 рік вони значно збільшилися порівняно з попереднім 2022 роком і ланцюговий темп зростання складає 270,7 % (370,7 - 100), це свідчить про труднощі із збутом продукції та зниження попиту.

Спостерігається зростання кредиторської заборгованості на 2023 рік сума складає 148,9 тис. грн, порівняно з попереднім 2022 роком ланцюговий темп зріс на 5,8 %, що негативно впливає на фінансовий стан підприємства.

З погляду оцінки кризової ситуації на підприємстві виділяють чотири типи фінансового стану, представлені в табл. 2.14:

Таблиця 2.14

Класифікація типу фінансового стану

Показник *	Тип фінансового стану			
	абсолютний	нормальний	нестійкий	кризовий
$\Phi^e = \text{ВОЗ-ЗВ}$	$\Phi^e \geq 0$	$\Phi^e < 0$	$\Phi^e < 0$	$\Phi^e < 0$
$\Phi^T = \text{ФК-ЗВ}$	$\Phi^T \geq 0$	$\Phi^T \geq 0$	$\Phi^T < 0$	$\Phi^T < 0$
$\Phi^o = \text{ВД-ЗВ}$	$\Phi^o \geq 0$	$\Phi^o \geq 0$	$\Phi^o \geq 0$	$\Phi^o < 0$

* де Φ^e – надлишок (нестача) власних оборотних коштів;

Φ^T – надлишок (нестача) власних і довгострокових позикових джерел формування

запасів і витрат;

Φ^o – надлишок (нестача) загальної величини основних джерел для формування запасів і витрат.

Абсолютна стійкість фінансового стану. Цей тип ситуації зустрічається надто рідко, є крайній тип фінансової стійкості, тобто трикомпонентний показник типу фінансової стійкості ситуації: $S = (1, 1, 1)$.

Нормальна стійкість фінансового стану, яка гарантує платоспроможність, тобто $S = (0, 1, 1)$.

Нестійкий фінансовий стан, зв'язаний з порушенням платоспроможності, але при якому все ж таки зберігається спроможність відновлення рівноваги за рахунок поповнення джерел власних коштів, за рахунок скорочення дебіторської заборгованості, прискорення оборотності запасів, тобто $S = (0, 0, 1)$.

Кризовий фінансовий стан, при якому підприємство на межі банкрутства, оскільки в даній ситуації грошові кошти, короткострокові цінні папери і дебіторська заборгованість не покривають навіть його кредиторської заборгованості, тобто $S = (0, 0, 0)$ [45, с. 87].

Для визначення оцінки кризової ситуації на підприємстві проведемо розрахунки та результати занесемо до табл. 2.15.

Таблиця 2. 15

Визначення типу фінансового стану ТОВ «Енергобудівельна компанія» за 2019 – 2023 рр.

Показник	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Загальна величина запасів і витрат (ЗВ)	104,6	167,3	92,4	55,2	114,4
Наявність власних оборотних засобів (ВОЗ)	-227,8	-218,9	-62,6	-14,2	78,1
Функціонуючий капітал (ФК)	138,4	142,0	136,3	126,6	187,0
Спільна величина джерел (ВД)	-107,8	-78,9	-62,6	-14,2	118,1
Φ^e	-332,4	-386,2	-155,0	-69,4	-35,3
Φ^r	33,8	-25,3	43,9	71,4	72,6
Φ^o	3,2	-246,2	-156,0	-41,0	3,7
Трикомпонентний показник $S = [S(\Phi^e), S(\Phi^r), S(\Phi^o)]$	(0, 1, 1)	(0, 0, 0)	(0, 1, 0)	(0, 1, 0)	(0, 1, 1)

За отриманими розрахунками, треба зазначити, що в 2019 році спостерігається нормальна стійкість фінансового стану $S = (0, 1, 1)$; в 2020 році кризовий фінансовий стан $S = (0, 0, 0)$; в 2021 та 2022 роках нестійкий фінансовий стан $S = (0, 0, 1)$; в 2023 році нормальна стійкість фінансового стану $S = (0, 1, 1)$.

Розглянемо більш детально фінансову ситуацію підприємства за 2023 рік, використовуючи розрахунки табл. 2.15, результати занесемо до табл. 2.16.

Таблиця 2.16

Визначення типу фінансового стану ТОВ «Енергобудівельна компанія» за 2023 рік

Показник	Тип фінансового стану			
	абсолютний	нормальний	нестійкий	кризовий
$\Phi^c = \text{ВОЗ-ЗВ}$	-	$-36,3 < 0$	$-36,3 < 0$	$-36,3 < 0$
$\Phi^T = \text{ФК-ЗВ}$	$72,6 > 0$	$72,6 > 0$	-	-
$\Phi^o = \text{ВД-ЗВ}$	$3,7 > 0$	$3,7 \geq 0$	$3,7 > 0$	-

Оцінивши ситуацію підприємства на 2023 рік, за даними табл. 2.16, спостерігається нормальний стійкий фінансовий стан ТОВ «Енергобудівельна компанія», що гарантує до платоспроможності. Про це свідчать отримані данні, де надлишок (нестача) власних оборотних коштів менше нуля ($-36,3 < 0$); надлишок (нестача) власних і довгострокових позикових джерел формування запасів і витрат більше нуля ($72,6 > 0$); надлишок (нестача) загальної величини основних джерел для формування запасів і витрат більше нуля ($3,7 > 0$).

Таким чином фінансова ситуація, що склалася на підприємстві за 2023 рік можна віднести до нормально стійкого типу, про це свідчать вище зазначені розрахунки.

Розробка рекомендацій щодо подолання підприємством з кризи

Механізм антикризового управління підприємством включає: діагностику фінансового стану; оцінку перспектив розвитку підприємства; марке-

тинг; антикризову інвестиційну політику; вдосконалення управління виробництвом і персоналом; виробничий і фінансовий менеджмент; реорганізацію і ліквідацію підприємства [4, с. 9].

Враховуючи економічну кризову ситуацію, яка спостерігається з кінця 2023 року, до теперішнього часу, призводить до зовнішньої нестабільності не лише в нашій країні, а й по всьому світу. Виходячи з цих обставин, кожен керівник формує шляхи подолання кризи відповідно до свого виду діяльності. В свою чергу, можу зазначити, для ТОВ «Енергобудівельна компанія» формуються такі заходи, які призначені на відшкодування для всіх учасників будівництва, при умові ризику в нестабільному середовищі, а саме:

- збільшення вартості об'ємів робіт і витрат, характер і методи виконання яких не можуть бути точно визначені при проєктуванні і уточнюються при визначенні виконавця робіт (проведенні тендеру) або в процесі будівництва;
- збільшення вартості будівництва, викликаного зміною державних стандартів на окремі матеріали, вироби, конструкції, устаткування і т.п.

В існуючих умовах, треба звернути увагу, на економію витрат для реконструкції та модернізації основних фондів, що є виконувати гранично складно в існуючих умовах.

Необхідні заходи, щодо перекваліфікація кадрів, збільшення кількості без оплачуваних відпусток працівникам, зменшення робочих годин, а може і зменшення на один день в неділю.

Не кожне підприємство в силі протистояння негативним тенденціям економічної кризи, тим самим змушено шукати нових постачальників сировини з більш вигідними умовами придбання, при цьому не повинно забувати про його якість. Зменшення витрат на використання електроенергії та економія паливо - мастильних матеріалів.

В деяких випадках спостерігається неухильне скорочення працівників та зменшення грошових коштів на виплату заробітної плати.

З 2009 року будівнича промисловість відчула на собі турботу госпорганів, виражену у ряді пільг і переваг: тарифи на перевезення вантажів в цей

період не мінятимуться у бік підвищення; також не виростуть ціни на електроенергію для підприємств галузі [7, ст. 3].

Висновки до розділу 2

За результатами проведеного аналізу фінансового стану підприємства, за період з 2019 по 2023 роки, треба зазначити, що спостерігається нестійка ситуація. З кінця 2023 року спостерігається вплив світової кризи, що негативно відображається, як на ТОВ «Енергобудівельна компанія» так і в цілому по будівничій галузі. На підприємстві спостерігається темп зменшення середньооблікової чисельності підприємства на 8,1 % в порівнянні з 2022 роком, та саме зниження чисельності промислово виробничого персоналу на 6,1 %; спостерігається темп зменшення фонду оплати праці до обсягу виробництва на 32,9 %. Щодо використання основних фондів в 2023 році порівняно з 2022 роком спостерігається темп зменшення коефіцієнту приросту основних фондів на 33,3 % та коефіцієнту оновлення основних фондів на 40,0 %. Зниження валового прибутку в 2023 році в порівнянні з попереднім складає 21,1 %. Спостерігається збільшення матеріальних витрат в 2023 році, порівняно з 2022 роком темп зростання складає 56,2 %. Щодо валового доходу то його темп зменшення в 2023 році, порівняно з попереднім складає 12,3 %.

Велику кількість оцінних показників, не дозволяє виділити головні тенденції фінансового стану підприємства, тому використовуємо дослідження структуру і динаміку фінансового стану підприємства за допомогою порівняльного аналітичного балансу. З якого бачимо, що спостерігається збільшення загальної вартості майна та оборотних активів, зростання величини власного капіталу. В ту ж чергу збільшення дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги; збільшення запасів готової продукції на складі, що свідчить про труднощі зі збутом продукції та зниженням попиту.

Але незважаючи на все, можна зазначити, що після проведених розрахунків та спостережень на підприємстві ТОВ «Енергобудівельна компанія» в 2023 році спостерігається нормально стійка фінансова ситуація.

РОЗДІЛ 3

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ З УДОСКОНАЛЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

3.1. Основи формування стратегії антикризового управління підприємством

У ринковій економіці завжди існує ймовірність настання кризових явищ, оскільки кожне підприємство як соціально-економічна система розвивається циклічно, а співвідношення керованих і некерованих процесів постійно змінюється. При цьому потреби і інтереси як суспільства загалом, так і окремих осіб перебувають у динаміці, що створює передумови для періодичного виникнення кризових ситуацій. Сучасні дослідження, наприклад [42; 46], підтверджують, що стратегічний менеджмент у сфері антикризового управління має враховувати циклічний характер економічних процесів і пов'язану з ними ризикованість прийняття управлінських рішень.

Переходячи до переліку закономірностей, зафіксованих американськими дослідниками в контексті виникнення спадів, підйомів, криз та банкрутств, можна виокремити дві ключові тенденції [39; 41]:

По-перше, кризові ситуації періодично виникають на всіх етапах життєвого циклу підприємства.

По-друге, для малих і середніх фірм характерні певні інтервали, протягом яких тривають фази підйому та падіння. Зокрема, середній період підйому становить близько 3 років (з варіацією від 1,1 до 7,7 років), а середня фаза спаду – 2,8 року (діапазон від 1 до 4 років).

Системна криза економіки в цілому, природно, впливає на стан окремих підприємств. Ступінь такого впливу значною мірою залежить від сукупності певних чинників. Переходячи до переліку цих чинників, можна зазначити, що ступінь реагування підприємства на зовнішні кризові явища визначається:

формою власності (державна, колективна, приватна);

формою господарювання (акціонерна компанія, кооператив, спільне підприємство та ін.);

галузевою належністю та сферою діяльності (виробництво, торгівля, страхування, консалтинг тощо);

внутрішнім організаційно-економічним потенціалом, професійним рівнем управлінського персоналу, мотивацією працівників до високопродуктивної та творчої праці.

Сучасні дослідження, включаючи аналітичні матеріали CIPD (2023) та SHRM (2022), підкреслюють, що підприємство здатне або протидіяти зовнішнім кризовим чинникам, або ж посилювати негативні тенденції власного розвитку залежно від якості внутрішнього менеджменту та рівня компетенцій персоналу [32; 47].

Переходячи до переліку причин виникнення кризи у діяльності підприємств, їх прийнято поділяти на зовнішні (екзогенні) та внутрішні (ендогенні) фактори [30]:

Зовнішні фактори пов'язані з макроекономічними і соціальними тенденціями, політичною ситуацією в країні.

Внутрішні фактори – з особливостями функціонування організаційно-економічного механізму конкретного підприємства в ринкових умовах.

Переходячи до переліку основних зовнішніх (екзогенних) чинників економічної (фінансової) кризи на підприємстві, можна виділити [38]:

- спад кон'юнктури в економіці в цілому;
- високий рівень інфляції;
- неефективну систему державного регулювання виробництва;
- зниження купівельної спроможності населення;
- нестабільність господарського та податкового законодавства;
- волатильність фінансових, фондових і валютних ринків;
- посилення галузевої конкуренції та кризи окремих галузей;
- зростання монополізму.

Політичну нестабільність у країні, яка визначає ефективність зовнішньоекономічних відносин.

Переходячи до переліку основних внутрішніх (ендогенних) чинників економічної (фінансової) кризи, зазначимо:

прорахунки в економічній стратегії розвитку та помилки в ухваленні управлінських рішень;

низький рівень організації виробничих структур і недосконалий менеджмент;

недостатньо висока кваліфікація працівників;

недоліки в маркетинговій діяльності, що призводять до втрати ринків збуту;

помилки у сфері матеріально-технічного постачання;

низьку якість технологій та продукції;

відсутність ефективної інноваційно-інвестиційної політики;

дефіцитний режим фінансування і високі кредитні ставки [38].

Для кожного підприємства існує специфічне поєднання зовнішніх та внутрішніх чинників, що формують кризову ситуацію.

Управління підприємством як складною соціально-економічною системою до певної міри завжди має носити антикризовий характер. Антикризове управління передбачає здатність передбачати загрозу кризи, аналізувати її симптоми та вживати заходів для зниження негативних наслідків використання кризових чинників з метою подальшого розвитку підприємства. Дослідники в галузі стратегічного менеджменту (Deloitte, 2022; McKinsey, 2021) підтверджують, що своєчасне впровадження антикризових практик та постійне підвищення кваліфікації фахівців із кризового менеджменту збільшують шанси підприємства на виживання [34; 41].

Можливість антикризового управління значною мірою визначається «людським чинником»: осмислена і компетентна діяльність управлінців дозволяє шукати та знаходити шляхи виходу з критичних ситуацій, зосереджувати зусилля на найбільш складних проблемах, накопичувати та застосовува-

ти досвід подолання криз. Крім того, врахування циклічного характеру розвитку дає змогу передбачити кризи та вчасно підготуватися до них.

Необхідність антикризового управління впливає і з прагнення забезпечити сталість розвитку. Наприклад, екологічні кризи, обмеженість ресурсів або нові соціальні виклики спонукають підприємства до модернізації технологій, ухвалення рішень щодо впровадження екологічно дружніх систем. Аналітичні дослідження OECD (2021) та EU Commission (2020) підтверджують, що підприємства, які оперативнo реагують на зовнішні виклики, мають більш стійкі позиції в довгостроковій перспективі [45; 35].

Суть антикризового управління полягає в тому, що:

кризи можна прогнозувати, планувати, очікувати та іноді навіть провокувати їх появу для стратегічної перебудови;

кризи до певної міри піддаються регулюванню: їх можна відтермінувати, прискорювати чи пом'якшувати;

управління в умовах кризи вимагає спеціальних методів і підходів;

компетентне управління процесами подолання кризи здатне прискорити вихід із неї та мінімізувати збитки.

Головна мета антикризового управління – формування найбільш безпечних з точки зору ризику управлінських рішень, які дадуть змогу досягти бажаних результатів за мінімальних додаткових витрат і з мінімальними негативними соціально-економічними наслідками. За даними Armstrong (2021) та CIPD (2023), підвищення кваліфікації фахівців з антикризового управління позитивно впливає на якість прийняття рішень [28; 32].

Перейдемо до переліку основних принципів, на яких базується антикризове управління:

1. Рання діагностика кризових явищ: Виявлення загроз на початковому етапі дає змогу вчасно вжити профілактичні заходи.

2. Терміновість реагування: Чим швидше впроваджені антикризові механізми, тим більше шансів у підприємства уникнути катастрофічних наслідків.

3. Адекватність реагування: Обсяг ресурсів та інструментів, задіяних для нейтралізації кризи, повинен відповідати її масштабам.

4. Повне використання внутрішніх можливостей: Ставка робиться на внутрішні ресурси, перш ніж звертатись до зовнішніх джерел підтримки.

Ці принципи лежать в основі організації антикризового управління підприємством. Антикризове управління можна розглядати як модель, що складається з таких компонентів [21]:

- система антикризового управління;
- процеси антикризового управління;
- механізми антикризового управління.

Система антикризового управління має особливі властивості:

- гнучкість і адаптивність (часто характерні для матричних структур);
- схильність до посилення неформальних аспектів управління, мотивації, ентузіазму, терпіння й упевненості;
- диверсифікованість підходів, орієнтація на ефективні типові ознаки для вирішення кризових ситуацій;
- зниження централізації заради оперативного реагування;
- посилення інтеграції компетенцій і ресурсів [16].

Перейдемо до переліку характерних рис процесів і технологій антикризового управління:

- мобільність і динамічність у розподілі ресурсів, впровадженні змін, реалізації інновацій;
- використання програмно-цільових методів при розробці й реалізації антикризових стратегій;
- підвищена чутливість до чинника часу;
- орієнтація на аналіз попередніх рішень і системний пошук альтернатив [33].

Механізми антикризового управління мають акцентуватися на:

- мотивації персоналу до економії ресурсів, професіоналізму і глибин-

ного аналізу ситуацій;

- формуванні оптимістичної, впевненої корпоративної культури;
- орієнтації на цінності професіоналізму, ініціативності, пошуку інновацій;
- зміцненні корпоративності, взаємоповаги і підтримці креативності [17].

Особливості системи, процесів і механізмів антикризового управління відображаються у стилі управління, який має характеризуватися довірою, цілеспрямованістю, дослідницьким підходом, самоорганізацією та готовністю приймати відповідальність.

Функції антикризового управління включають передкризове управління, управління в кризових умовах, керування процесом виходу з кризи, стабілізацію нестабільних ситуацій, мінімізацію втрат і невикористаних можливостей, а також своєчасне ухвалення рішень.

Переходячи до переліку умов, необхідних для успішної організації антикризового управління на рівні підприємства у разі виникнення кризових явищ:

- діагностування і оцінювання параметрів кризи;
- організація антикризового стратегічного й тактичного планування;
- постійний моніторинг зовнішньої та внутрішньої ситуації, виявлення потенційних чинників кризи;
- створення резервів фінансових і матеріальних ресурсів;
- скорочення поточних витрат підприємства;
- диверсифікація господарської діяльності;
- активна інноваційна політика як ключовий інструмент подолання криз.

На думку провідних практиків та дослідників менеджменту (Bartlett & Ghoshal, 2021; Porter, 2020) лише активна інноваційна політика, поєднана з використанням інвестицій у нові технології, продукти та послуги, дає змогу ефективно долати кризові явища та забезпечує вихід підприємства з несприя-

тливих умов [29; 42].

Існують різні стратегії розвитку антикризового управління, які можна систематизувати. Перейдемо до переліку найбільш важливих стратегій:

- попередження кризи, своєчасна підготовка до неї;
- вичікування настання “зрілості” кризи для застосування рішучих дій;
- протидія кризовим явищам через уповільнення негативних процесів;
- стабілізація ситуацій за допомогою внутрішніх резервів;
- використання розрахованого ризику;
- поетапний вивід з кризи;
- передбачення та формування умов для усунення наслідків криз.

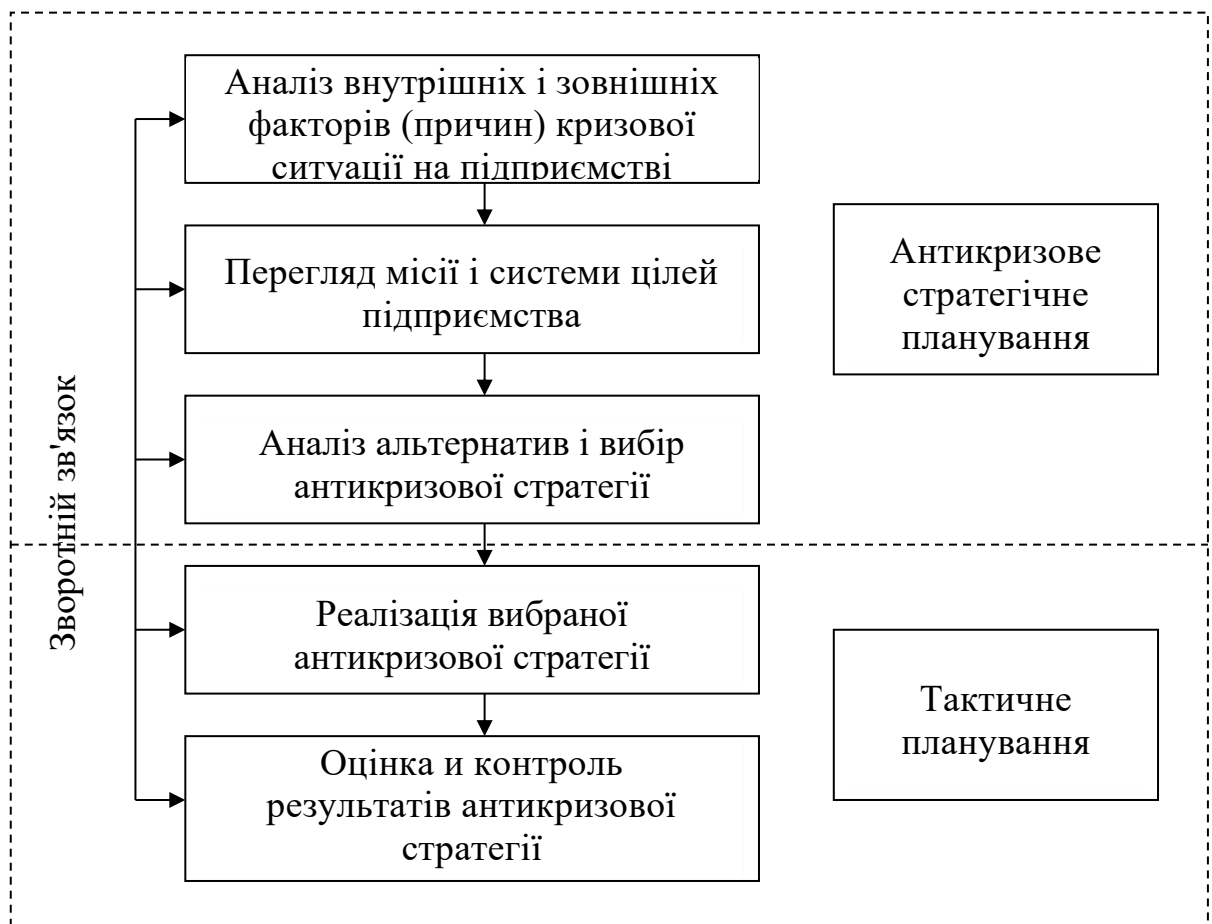

Рис. 3.1. Схема стратегії і тактики антикризового управління підприємством

Схема антикризового стратегічного управління підприємством (рис. 3.1) ілюструє підходи до формування стратегії і тактики. Досвід, наприклад, Лі Якокки у Chrysler свідчить, що інколи ключові кадрові та управлінські перестановки, орієнтація на економію та нова рекламна стратегія можуть посилити вже існуючі тенденції й поліпшити результат без радикальних змін у загальній конкурентній стратегії [28].

Антикризове управління суттєво відрізняється від управління в звичайних умовах, оскільки останнє спрямоване на довгостроковий розвиток і недопущення кризи, а перше – на невідкладне подолання вже наявної кризи та забезпечення короткострокового виживання підприємства. Отже, антикризове управління знаходить справжній сенс у здатності оперативно адаптуватися до мінливих умов, використовуючи при цьому потенціал людського фактора, ресурсів та інновацій.

3.2 Напрями державної фінансової підтримки підприємств в кризовому стані

Подолання кризового стану підприємства без опори на потужність держави часто є вкрай складним. Заходи антикризового управління мають спиратися на адміністративні, юридичні й економічні важелі, які є в розпорядженні державних інституцій. Переходячи до переліку принципів, важливих для державної політики антикризового втручання:

- антикризова підтримка у задоволенні першочергових потреб підприємств під час кризи;
- антикризова підтримка пріоритетних виробництв;
- забезпечення критичного імпорту під державним контролем стратегічно важливих ресурсів.

По мірі послаблення кризових процесів треба переходити від адміністративно-обмежувальних заходів до економічних інструментів, стимулюючих розвиток ринкових структур і збільшення кількості ефективно діючих

суб'єктів господарювання. Це дозволить розширити обсяги виробництва, реформувати його структуру за рахунок конкурентних відносин. Подальша стратегія базується на програмах цілеспрямованого розвитку ринків та їх інституційного вдосконалення. У цьому контексті дослідження World Bank (2021) та IMF (2022) підкреслюють, що узгоджені дії держави у сфері регулювання, податкової та кредитної політики сприяють відновленню економічної рівноваги й стимулюють вихід підприємств із кризового стану [33; 48].

Положення макроекономіки та інвестиційний клімат можуть істотно позначатися на здатності підприємства залучати капітал. Державні органи, згідно з даними OECD (2023), можуть застосовувати регулювання податків, грошової маси та банківських відсоткових ставок, щоб пом'якшити наслідки економічної рецесії. Проте надмірне посилення оподаткування або зростання вартості кредитів лише ускладнюють умови функціонування бізнесу [45].

Політичні чинники також можуть спричиняти кризові явища: заборони або обмеження підприємницької діяльності, політична нестабільність, націоналізація власності – все це погіршує інвестиційний клімат і спричиняє відтік капіталу.

Фактори правового середовища (брак розвиненого антимонопольного регулювання, недосконала правова база для підприємництва) також можуть посилювати кризову ситуацію.

За умов кризового стану, що загрожує банкрутством, держава надає підтримку у вигляді фінансової санації – одного з найдієвіших інструментів управління, спрямованих на відновлення платоспроможності підприємства. За даними досліджень, проведених EU Commission (2022), механізм санації дає змогу уникнути ліквідації потенційно перспективних підприємств, зберегти робочі місця, активи та ноу-хау [35].

Законодавчі зміни в Україні, зокрема оновлення законодавства про банкрутство у 1999 році, розмежовують поняття санації та досудової санації, уточнюючи процедури фінансового оздоровлення та формуючи ефективніші

механізми державного втручання для запобігання ліквідації боржника [1, 2, 8, с. 20].

Державна політика у сфері запобігання банкрутству спирається на діяльність уповноваженого органу з питань банкрутства, який забезпечує реалізацію відповідних процедур, пропонує суду кандидатури арбітражних керуючих, ліцензує їхню діяльність, організовує підготовку фахівців та проводить експертизи. Такий комплекс дій допомагає налагодити прозорий і об'єктивний процес антикризового управління на рівні галузі та економіки [16].

Передбачені заходи щодо запобігання банкрутству, включаючи досудову санацію, можуть включати надання фінансової допомоги боржнику з боку власників, інвесторів, кредиторів, підтримку державних структур. Ці кроки застосовуються з метою уникнення процедур ліквідації та збереження економічного потенціалу підприємств.

Антикризове управління нерентабельними, збитковими підприємствами може включати модернізацію виробництва, фінансове оздоровлення, подолання чинників неефективності. Тут держава може виступати як пряма чи непряма сторона, надаючи податкові пільги, рефінансування кредитів, гарантії для залучення банківських кредитів або сприяючи диверсифікації ринків збуту.

Санація як механізм реорганізації боржника за участю власника і кредиторів, зазначений у законодавстві, пов'язана з низкою обмежень (тривалість, рішення арбітражного суду). Вона не завжди співпадає з уявленнями про антикризове управління, спрямоване на попередження процедур банкрутства через превентивні заходи та розвиток внутрішньої стійкості підприємства [14].

3.3 Прогноз показників фінансової діяльності ТОВ «Енергобудівельна компанія» за результатами антикризового фінансового управління підприємства

У процесі господарської діяльності як в Україні, так і за кордоном підприємства складають не лише поточну, а й прогнозовану фінансову звітність. Якщо поточна звітність відображає фактичні результати діяльності за минулий період, то прогнозована формується заздалегідь, відповідно до перспективних планів і стратегій розвитку підприємства. Перейдемо до переліку основних причин та зацікавлених сторін у використанні прогнозованої фінансової звітності:

– **Внутрішні користувачі (менеджмент, власники):** прогнозована звітність інтегрує всі показники фінансово-господарської діяльності, що дає змогу керівництву підприємства оцінити майбутні фінансові потреби, визначити пріоритети ресурсного забезпечення та сценарії реагування на можливі ризики. Дослідження CIPD (2023) та SHRM (2022) підтверджують, що прогнозування та аналітика майбутніх показників дозволяють підвищити якість управлінських рішень і загальну ефективність антикризового менеджменту [32; 47].

– **Зовнішні користувачі (банки, кредитори):** зокрема, банківські установи застосовують прогнозовані показники для оцінки кредитоспроможності позичальників та виваженого прийняття рішень про видачу позик. Кредитори, в свою чергу, орієнтуються на прогнозовані дані, щоб оцінити стабільність і передбачуваність діяльності підприємства протягом усього терміну користування кредитними ресурсами. За даними Deloitte (2022), використання прогнозованих фінансових звітів сприяє підвищенню прозорості у взаєминах із кредиторами та інвесторами [34].

Крім того, прогнозовані фінансові звіти часто включаються до стратегічних планів (як у фінансово стабільних, так і в підприємствах, що перебувають у стані кризи), оскільки вони дозволяють моделювати наслідки антикризових заходів для довгострокової стійкості. Згідно з McKinsey (2021), про-

активне використання прогнозованої звітності є критично важливим у контексті антикризового управління [41].

При складанні прогнозованого звіту про фінансові результати найчастіше застосовують метод відсотку від продажу. Перейдемо до переліку основних особливостей цього методу:

1. Автоматично утворені статті, які змінюються пропорційно обсягу продажу. До них належать:

- дохід (виручка) від реалізації;
- собівартість реалізованої продукції;
- операційні доходи і витрати;

2. Регульовані статті, кількісне визначення яких не залежить від обсягу продажу та які потребують використання інших методів:

- фінансові доходи і витрати;
- інші доходи і витрати.

Суми надзвичайних доходів та витрат при цьому не планують, оскільки вони за своєю природою непередбачувані.

Запропонована класифікація не є догмою і може бути адаптованою залежно від конкретних умов. Відмінною ознакою прогнозованого звіту про фінансові результати є визначення прогнозного використання чистого прибутку. Перейдемо до переліку особливостей цього підходу:

– визначення показника «доповнення до нерозподіленого прибутку» здійснюється шляхом зменшення суми чистого прибутку на обсяг оголошених дивідендів;

– отримана величина «доповнення до нерозподіленого прибутку» додається до відповідної статті «нерозподілений прибуток (непокриті збитки)» під час складання прогнозного балансу.

Прогнозований звіт про фінансові результати ТОВ «Енергобудівельна компанія», що підлягає аналізу, формується з урахуванням наступних припущень:

- середньорічний темп росту виручки від реалізації зменшиться на

15%;

- витрати, включені до собівартості реалізованої продукції на 1 грн виручки, знизяться з 60,79 коп. до 60,75 коп. за рахунок скорочення витрат на електроенергію та економії на оплаті праці;

- адміністративні витрати буде скорочено до 4,7% від виручки від реалізації, завдяки оптимізації витрат на зв'язок, відрядження, утримання приміщень;

- інші операційні витрати планується зменшити до 17,5% виручки, зокрема шляхом економії на тендерній документації;

- інші операційні доходи залишаться на рівні 2023 року.

Сучасні дослідження Armstrong (2021) та Noe (2020) підтверджують, що коригування операційних і адміністративних витрат з урахуванням прогнозів дозволяє підприємствам більш раціонально розподіляти ресурси під час антикризового управління [28; 44].

Прогнозований звіт про фінансові результати ТОВ «Енергобудівельна компанія» надано в таблиці 3.1.

Результати розрахунків свідчать, що за умови дотримання вказаних тенденцій можна досягти незначного зростання чистого прибутку (на 2,4 тис. грн), навіть попри зменшення загального обсягу реалізації. Проте цей попередній прогноз – лише перший етап процесу прогнозування.

Наступним кроком є аналіз прогнозованого звіту про фінансові результати для визначення ефективності та доцільності запланованих управлінських рішень. Перейдемо до переліку висновків з аналізу прогнозованих показників:

- зниження витрат на 1 грн виручки хоча і незначне, все ж вказує на тенденцію до оптимізації виробничих витрат;

- скорочення інших операційних витрат на 0,56% від виручки забезпечує вивільнення коштів для інших потреб.

Збільшення операційного прибутку на 0,03 коп. на 1 грн виручки свідчить про позитивну динаміку ефективності діяльності, хоча й не кардинальну.

Таблиця 3.1

**Прогнозний «Звіт про фінансові результати
ТОВ «Енергобудівельна компанія», тис. грн**

Статті	2023 рік	Прогнозні умови	Прогноз
Доход (виручка) від реалізації продукції	4871,6	85 %	4140,9
Податок на додану вартість	811,0	-	690,2
Чистий доход (виручка) від реалізації продукції	4059,7	-	3450,7
Собівартість реалізованої продукції	2961,5	до 60,75 коп на 1 грн виручки	2515,6
Валовий		-	
прибуток	1098,2	-	935,1
збиток	-	-	-
Інші операційні доходи	22,9	-	22,9
Адміністративні витрати	163,7	до 4,7 % від виручки	162,2
Інші операційні витрати	875,1	до 17,5 % від виручки	724,7
Фінансові результати від операційної діяльності		-	
прибуток	82,3	-	71,1
збиток	-	-	-
Податок на прибуток	38,6		25,0
Чистий		-	
прибуток	43,7	-	46,1
збиток	-	-	-
Оголошені до виплати дивіденди	-	-	-

У табл. 3.2 розраховано показники прибутковості (збитковості) діяльності підприємства ТОВ «Енергобудівельна компанія» за звітний рік та за прогнозований про фінансові результати.

Таблиця 3.2

**Прогнозний «Звіт про фінансові результати
ТОВ «Енергобудівельна компанія», у % до виручки**

Показник	2023 рік	Прогноз	Відхилення
Собівартість реалізованої продукції	60,79	60,75	-0,04
Валовий			
Прибуток	27,05	27,10	0,05
Збиток	-	-	-
Інші операційні доходи	0,56	0,66	0,10
Адміністративні витрати	4,03	4,70	0,67
Інші операційні витрати	21,56	21,00	-0,56
Фінансові результати від операційної діяльності			
Прибуток	2,03	2,06	0,03
Збиток	-	-	-
Чистий			
Прибуток	1,08	1,34	0,26
Збиток	-	-	-

Згідно з даними McKinsey (2021) та CIPD (2023), навіть незначні поліпшення на операційному рівні можуть стати плацдармом для подальших глибоких реформ, необхідних для повноцінного виходу з кризи [41; 32].

Прогнозований звіт про фінансові результати використовується також як основа для складання прогнозного балансу. При цьому метод відсотку від продажу можна застосовувати до формування балансу, враховуючи, що з ростом чи падінням обсягів реалізації змінюватимуться статті активів і пасивів. Однак, практичний досвід (Deloitte, 2022; OECD, 2021) показує, що пропорційні зміни не завжди точно відображають реальність, оскільки іноді підприємство володіє надлишковими основними засобами, має проблеми з обіговими коштами чи специфічними зобов'язаннями [34; 45]. Тому отримані прогнозні дані підлягають коригуванню на основі додаткової аналітичної інформації та внутрішніх політик.

Прогнозований баланс підприємства станом на 31.12.2025 року представлено в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

**Прогнозований баланс ТОВ «Енергобудівельна компанія»
станом на 31 грудня, тис. грн**

Статті	На 31.12.2023	Прогноз	На 31.12 прогнозного року				
			1-й про- гноз	ДНФ	2-й про- гноз	додаткові умови	остаточний прогноз
Основні засоби	388,6	-	388,6		388,6	0,9	349,7
Виробничі запаса- си	114,4	0,85	97,2		97,2		97,2
Дебіторська за- боргованість за товари, роботи, послуги	51,4	0,85	43,7		43,7	В антикризо- вий період зменшити на 1 день	36,3
Дебіторська за- боргованість за розрахунками	33,7	0,85	28,6		28,6		28,6
Грошові кошти в національній ва- люті	27,5	0,85	23,4	57,8	81,2		81,2
Баланс	615,6		581,5		639,3		593,0
Статутний капі- тал	136,6	-	136,6		136,6		136,6
Додатково вкла- дений капітал	34,5	-	34,5		34,5		34,5
Нерозподілений прибуток (непо- критий збиток)	295,5	46,1	341,6		341,6	-53,4	288,2
Кредиторська заборгованість за товари, робо- ти, послуги	31,2	0,85	26,5		26,5	продовжити на 1 день	33,5
Поточне зо- бов'язання за розрахунками	117,8	0,85	100,1		100,1		100,2
у тому числі з оплати праці	60,3	0,85	51,3		51,3		51,3
Баланс	615,6		639,3		639,3		593,0
Додатково необ- хідний фонд (ДНФ)			-57,8			-53,4	

Особливе значення мають регульовані статті балансу (довгострокові фінансові інвестиції, власний капітал, нерозподілений прибуток, забезпечення наступних витрат, довгострокові зобов'язання), оскільки вони дозволяють перерозподіляти додатково необхідні фонди або надлишки коштів. Наприклад, якщо активи перевищують пасиви, це вказує на потребу у додатковому

фінансуванні. Якщо ж навпаки, то можливий перерозподіл коштів на користь збільшення грошових резервів чи інвестування в інші проекти.

Під час реального впровадження прогнозів керівництво підприємства може коригувати планові показники, беручи до уваги фактичні зміни в економічному середовищі, поведінці конкурентів чи нестабільність ринкових умов. За результатами досліджень IFC (International Finance Corporation, 2022) динамічне коригування прогнозів підвищує ефективність антикризового управління, оскільки дозволяє швидко реагувати на нові виклики [38].

Отже, прогнозування фінансових показників на прикладі ТОВ «Енергобудівельна компанія» демонструє можливості покращення діяльності підприємства навіть у складних умовах. Однак незначне поліпшення фінансових результатів ще не означає повноцінного подолання кризи – для цього необхідно послідовне впровадження антикризової стратегії, використання внутрішніх резервів, підвищення кваліфікації фахівців, а також осмислений вибір структурних і організаційних реформ.

За твердженням Є.Ф. Брігхема, прогнозування є інтерактивним процесом, що передбачає постійну взаємодію, аналіз, коригування, виходячи з попередніх трендів та очікувань щодо майбутніх умов господарювання [26, с. 157]. Застосовуючи результати таких прогнозів, керівництво підприємства може приймати більш обґрунтовані рішення щодо дивідендної політики, структури капіталу та управління робочим капіталом, що критично важливо в умовах антикризового менеджменту.

Висновки до розділу 3

Фінансове оздоровлення підприємства, що перебуває під загрозою банкрутства, починається з ранньої діагностики кризових симптомів, аналізу їхніх причин та параметрів. Якщо підприємство має потенціал відновлення платоспроможності, ліквідності та прибутковості, володіє підготовленим управлінським персоналом і доступом до ринків збуту, можлива розробка національної концепції та впровадження відповідних заходів фінансового оздоров-

влення.

Успішна реалізація антикризової стратегії передбачає виявлення та використання санаційних резервів, ухвалення кваліфікованих рішень для подолання бар'єрів. Важлива роль належить інструментам прогнозування, що дають змогу оцінювати потенційний вплив запланованих заходів і коригувати стратегію у динамічних умовах.

Реалізація антикризових заходів покращує взаємодію між правовими, виконавчими та управлінськими структурами, посилює організаційні та функціонально-правові зв'язки. Додатково, позиція держави, її економічна та соціальна політика, грошово-кредитні інструменти та роль державного сектора у вирішенні соціально-економічних проблем сприяють формуванню сприятливого середовища для виходу підприємств із кризового стану.

Таким чином, комплексний підхід до антикризового управління, підвищення кваліфікації фахівців у цій галузі, врахування результатів прогнозного аналізу, інноваційні стратегії та ефективна взаємодія із зовнішнім середовищем є передумовою успішного подолання кризових явищ та відновлення сталого розвитку підприємства.

РОЗДІЛ 4

МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ ФІНАНСОВОЇ СЛУЖБИ ПІДПРИЄМСТВА.

ДИДАКТИЧНИЙ ПРОЄКТ КОНСУЛЬТАТИВНОГО ЗАНЯТТЯ З ТЕМИ «МАКРОЕКОНОМІЧНА НЕСТАБІЛЬНІСТЬ: ЕКОНОМІЧНІ ЦИКЛИ, БЕЗРОБІТТЯ І ІНФЛЯЦІЯ» ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІКА» ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 015 ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА (ЕКОНОМІКА)

4.1 Вихідні дані

навчальний заклад: Бахмутський навчально-науковий професійно-педагогічний інститут Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, ВНЗ III-IV рівнів акредитації;

Галузь знань: 01 Освіта /Педагогіка;

спеціальність: Професійна освіта (Економіка);

освітній рівень: перший бакалаврський;

Форма навчання: заочна;

дисципліна: «Економіка»;

тема: «Макроекономічна нестабільність: економічні цикли, безробіття і інфляція»;

Отже, дисципліна містить такі характеристики як:

кількість кредитів – 4;

загальну кількість годин для вивчення дисципліни – 120 навчальних годин з яких 106 години самостійної роботи та 14 годин аудиторної роботи (6 годин лекційних занять та 8 годин практичної роботи) для заочної форми навчання;

Дисципліна «Економіка» читається у 2-му семестрі 1-го року професійної підготовки бакалаврів для заочної форми навчання.

З даної навчальної дисципліни здобувачів освіти заочної форми навчання здають іспит.

Метою дисципліни є формування у здобувачів системного розуміння фундаментальних принципів і законів функціонування економіки, зокрема організації господарської діяльності суб'єктів економіки на макрорівні. Вивчення дисципліни спрямоване на розвиток у здобувачів здатності критично оцінювати чинники, що впливають на національну економіку, і формулювати стратегії досягнення оптимального задоволення суспільних потреб.

Великий обсяг навчального матеріалу, амбітні освітні цілі, що охоплюють складні міждисциплінарні аспекти, а також значна частка часу, відведеного на самостійну роботу студентів, створюють необхідність в організації консультативних занять. Такі заняття забезпечують уточнення, поглиблення та пояснення ключових тем дисципліни «Економіка», сприяючи кращому засвоєнню матеріалу.

4.2 Проєктування цілей консультативного заняття

Проєктування цілей консультативного заняття представлені у табл. 4.1 [23].

Таблиця 4.1

Цілі консультативного заняття

Цілі формування різних рівнів засвоєння навчального матеріалу	Умови досягнення	Результат у вигляді дій здобувачів
1	2	3
1. З переліку визначень впізнавати основні поняття теми «Макроекономічна нестабільність: економічні цикли, безробіття і інфляція» такі, як безробіття, закон Оукена, інфляція, макроекономічна нестабільність, індекси цін, економічні цикли, економічне зростання і його типи, вміти називати основні фази економічного циклу та фази промислового циклу за К. Марксом, вміти називати причини циклічних коливань економіки	Знати визначення понять «Макроекономіка» та «Безробіття», знання сутності понять «Інфляція»	Правильно названі з переліку основні поняття теми «Макроекономічна нестабільність: економічні цикли, безробіття і інфляція» такі, як безробіття, закон Оукена, інфляція, макроекономічна нестабільність, індекси цін, економічні цикли, економічне зростання і його типи, вміло названо основні фази економічного циклу та фази промислового циклу за К. Марксом, вміло названо причини циклічних коливань економіки

Продовження табл. 4.1

1	2	3
2. Уміти описувати макроекономічну нестабільність та форми її проявити (в аспекті циклічного розвитку економіки, безробіття, інфляції), характеризувати систему заходів щодо регулювання безробіття в державі і економічні та соціальні наслідки інфляції	Виконання дій першого рівня: правильно названі з переліку основні поняття теми «Макроекономічна нестабільність: економічні цикли, безробіття і інфляція» такі, як безробіття, закон Оукена, інфляція, макроекономічна нестабільність, індекси цін, економічні цикли, економічне зростання і його типи, вміло названо основні фази економічного циклу та фази промислового циклу за К. Марксом, вміло названо причини циклічних коливань економіки	Правильно описано макроекономічну нестабільність та форми її проявити (в аспекті циклічного розвитку економіки, безробіття, інфляції), дана характеристика системи заходів щодо регулювання безробіття в державі і економічні та соціальні наслідки інфляції
3. Уміти аналізувати рівень зайнятості та цін, форми безробіття і типи інфляції, уміти розраховувати рівень безробіття за методологією МОП	Виконання дій першого і другого рівнів: правильно описано макроекономічну нестабільність та форми її проявити (в аспекті циклічного розвитку економіки, безробіття, інфляції), дана характеристика системи заходів щодо регулювання безробіття в державі і економічні та соціальні наслідки інфляції	Правильно проаналізовано рівень зайнятості та цін, форми безробіття і типи інфляції, вміло розраховано рівень безробіття за методологією МОП
4. Уміти розробляти систему заходів щодо регулювання інфляції та досліджувати основні напрямки регулювання рівня безробіття та антиінфляційної політики держави	Виконання дій першого, другого і третього рівнів: правильно проаналізовано рівень зайнятості та цін, форми безробіття і типи інфляції, вміло розраховано рівень безробіття за методологією МОП	Правильно розроблено систему заходів щодо регулювання інфляції та досліджено основні напрямки регулювання рівня безробіття та антиінфляційної політики держави

4.3 Перелік джерел інформації для підготовки студентів до консультації

Подано список інформаційних джерел, рекомендованих для підготовки студентів до консультацій відповідно до робочої програми дисципліни «Економіка». Нижче наведено основну та додаткову літературу, а також інформаційні ресурси, які сприятимуть ефективному вивченню дисципліни та якісній підготовці до консультативних занять.

Рекомендована література:

Базова література

2. Економічна теорія: макроекономіка: конспект лекцій / д.е.н., проф. Г.Г. Михальченко, ст. викл. Ю.В. Яковлева. – ННППІ УПА, Артемівськ, 2014. – 104 с.
3. Економіка: макроекономіка: методичні вказівки по організації та плануванню самостійної роботи студентів, для студентів денної форми навчання, напряму підготовки 015 »Професійна освіта» / Ковальов В.М., Яковлева Ю.В. – ННППІ УПА, Бахмут, 2017. – 32 с.
4. Базилевич В. Д., Базилевич К. С., Баластрик Л. О. Макроекономіка / За ред. В. Д. Базилевича. – К.: Знання, 2007. – 703 с.
5. Макроекономіка: Методичні поради та плани практичних занять для студентів економічного факультету / За ред. С.М. Панчишина та П.І. Островерха. – Вид. 8-е, перероб. та доп. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – 132 с.
6. Державна служба статистики <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Інформаційні ресурси

1. Офіційний сайт Всесвітнього Економічного Форуму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.weforum.org>.
2. Офіційний сайт Міжнародного інституту менеджменту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imd.org/wcc/>
3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// www.me.gov.ua/](http://www.me.gov.ua/)

Основним джерелом для підготовки студентів до консультації є конспект лекцій з дисципліни «Макроекономіка», оскільки він є найбільш адаптованим до змісту робочої.

4.4 Визначення найбільш складних для розуміння та засвоєння питань

Оберемо питання для консультування та сформуємо відповіді на них, результати оформимо у вигляді таблиці (табл. 4.2) [22].

Таблиця 4.2

Обрання питань для консультування та формулювання відповідей на можливі питання

Теми (або тема) дисципліни	Зміст програми за кожною темою	Найбільш складні питання за темами (темою)	Відповіді на питання
1	2	3	4
Макроекономічна нестабільність: економічні цикли, безробіття і інфляція	1. Поняття економічного циклу, його фази. 2. Безробіття і її види. 3. Поняття інфляції та її Види і причини інфляції. 4. Взаємозв'язок інфляції та безробіття. Крива Філіпса	1. Які існують способи адаптації до інфляції?	1. Способи адаптації до інфляції: • індексація доходів, що здійснюється шляхом періодичної коригування доходів з урахуванням рівня інфляції; • іноді адаптація до інфляції проводиться у вигляді пошуку додаткових джерел доходу; • в якості захисту від інфляції працівники використовують контрактну систему, включаючи спеціальний пункт про інфляційної коригування заробітної плати; • з метою зниження інфляційного ризику фірми укладають контракти на виконання тільки короткострокових проєктів, реалізація яких дозволяє швидко окупи інвестиції; • недолік власних оборотних коштів змушує підприємства вишукувати додаткові зовнішні джерела фінансування, до числа яких відносяться: випуск акцій, лізинг.

Продовження табл.4.2

1	2	3	4
	2. Назвіть типи економічних циклів?	Типи економічних циклів: • річний цикл визначається впливом природно-кліматичних умов; • короткочасний цикл (3-4 роки) пов'язаний з впливом на грошово-кредитну сферу світових коливань запасів золота; • середньостроковий економічний (промисловий) цикл (7-12 років) пов'язаний зі змінами макроекономічних показників; • будівельний цикл (16-25 років) пов'язаний з оновленням основних фондів виробництва; • великий економічний цикл (довга хвиля, 50-60 років) пов'язаний з накопиченням наукових знань і залученням нових країн в світову економіку	
	3. Перелічіть макроекономічні показники?	2. Серед макроекономічних показників виділяють: • проциклічна, які в фазі підйому збільшуються, а у фазі спаду зменшуються (ВВП, прибуток, грошова маса, рівень цін) • контрциклічні (рівень безробіття, запаси готової продукції); • ациклічні, динаміка яких не збігається з фазами циклу (експорт, імпорт, іноземні інвестиції). [35]	
	4. За ознакою синхронізації з фазами циклу показники поділяють?	За ознакою синхронізації з фазами циклу показники поділяють на: • випереджаючі (грошова маса, запаси готової продукції), • запізнелі (безробіття), • співпадаючі (інфляція, ВВП). [35]	

4.5 Вибір дидактичних методів активізації навчальної діяльності студентів на консультації

Розглянемо вибір методів активізації навчальної діяльності студентів під час консультацій (табл. 4.3) [13].

Таблиця 4.3

Методи активізації навчальної діяльності студентів на консультації

Дидактичні методи	Реалізація методів при проведенні консультаційного заняття
1	2
Методи підвищення наочно-сті	Використання інтерактивної дошки та мультимедійного проєктора для демонстрації слайдів з теми «Макроекономічна нестабільність: економічні цикли, безробіття і інфляція» та використання плакатів «Причини безробіття і його економічні наслідки»
Мотиваційні методи	Для реалізації мотивації використаємо: тип: внутрішня мотивація; вид: вступна мотивація; метод: мотивуючий вступ; прийом: віднесення до особистості. Повідомлення важливості вивчення даної теми: «Тема «Макроекономічна нестабільність: економічні цикли, безробіття і інфляція» є дуже важливою,

Продовження табл. 4.3

1	2
	оскільки на підприємствах існує безліч ситуацій, в яких економіст має виявити власну компетентність. Тому для вас, як майбутніх економістів, ця тема є достатньо актуальною. Відповідно до вашої майбутньої професійної діяльності знання цього навчального матеріалу знадобляться вам для роботи на підприємстві. Отже, макроекономічну нестабільність викликає неочікувана динаміка споживчих цін. Найбільший вплив має інфляція витрат. Тому саме цей вид інфляції, як правило, і стає чинником макроекономічної нестабільності. У короткостроковій перспективі неочікуване зростання споживчих цін призводить до падіння реальної заробітної плати, реальних доходів, а отже, й до скорочення попиту на окремі види товарів, що зумовлює зміни в його структурі. Скорочення попиту зумовлює відповідне падіння виробництва. Скорочення виробництва на тлі погіршення фінансового стану призводить до зростання безробіття. Тому знання цього матеріалу вам дозволить рости у якості високоякісного економіста та стверджуватимуть вас як висококваліфікованого фахівця»
Проблемні методи	Використання проблемного питання. Проблемне питання: Які причини безробіття в ринковій економіці? Чому ринковий механізм не може забезпечити повну зайнятість ресурсів? Чим відрізняються погляди на безробіття у представників різних економічних шкіл? Чому наявність в суспільстві фрикційного і структурного безробіття розглядається як неповний робочий день? Яким повинен бути економічне зростання, щоб скоротити безробіття з 8% до 6% протягом одного року за умови, що коефіцієнт Оукена дорівнює 3. Чому при циклічному безробітті втрати суспільства перевершують втрати громадян, опинилися без роботи? Які методи боротьби з безробіттям і регулювання ринку праці знає економічна теорія та практика?
Комунікативні методи	Імітація ситуацій з реального життя. Є два види інфляції: монетарна та цінова. Монетарна – це коли в економіці стає більше грошей. Це турбота НБУ, а не населення. Нас цікавить тільки цінова інфляція. Цінова інфляція проявляється в тому, що на 100 грн сьогодні можна купити більше товарів і послуг, ніж на ту ж суму за рік. Даваймо уявимо, що на дворі 2014 рік. Ви заходите в магазин, щоб купити пачку вершкового масла, вона коштує 12 грн. І ось ви вирішуєте подбати про майбутнє і відкладаєте 36 грн, щоб через три роки у вас точно були гроші на 3 пачки такого масла. Але... Проходить три роки. Ви знімаєте з рахунку 36 грн і йдете в магазин. Але ціни злетіли і тепер на відкладену суму ви зможете купити лише одну пачку масла. Виявилося, що цінова інфляція несподівано зжерла інші дві пачки. Масло – це приклад того, як з-за цінової інфляції можна з часом втратити можливість купити товар, який ви могли придбати раніше [35]

4.6 Вибір способів організації консультативного заняття

В таблиці 4.4 визначимо способи організації консультативного заняття, враховуючи представлену інформацію.

Таблиця 4.4

Варіанти організації консультативного заняття [31]

№ варіанта	Етапи організації заняття	Характеристика варіанта
1	2	3
1	вступне слово лектора, відповіді на питання студентів і обговорення їх, - заключне слово викладача	Недоліком цього варіанту проведення лекції-консультації є відсутність послідовності, системи в питаннях, на які доводиться викладачу давати відповіді. Питання поступають хаотично, що знижує якість консультації
2	- збір питань в письмовій формі до лекції, їх систематизація, - відповіді на питання, що поступили, - відповіді на додаткові питання, - обмін думками, - висновки	Цей варіант, на відміну від попереднього, дозволяє викладачу групувати відповіді, що сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу студентами
3	- видача завдань на самостійне вивчення матеріалу теми. - підготовка питань лектору. - відповіді і їх обговорення	В цьому випадку консультування грає функцію додаткового інформування зі складних питань і пояснення незрозумілого навчального матеріалу
4	- повідомлення теми, - консультування декількома фахівцями в певній області науки і техніка з актуальних питань науки і нової техніки	Цей варіант лекції-консультації проводиться, як правило, зі спеціальних дисциплін, іноді для цієї мети використовуються наукові семінари. Такі заняття дають можливість зіставити думки різних учених на одну і ту ж проблему і є чудовою школою ведення дискусії

Відповідно до представленої таблиці 4.4 обираємо перший варіант організації консультативного заняття, за якого викладач пояснює питання, що викликали труднощі у студентів.

4.7 Розробка сценарію проведення консультативного заняття

Нижче представлено сценарій проведення консультативного заняття, розроблений згідно з обраним варіантом організації (табл. 4.5) [2].

Таблиця 4.5

Сценарій консультативного заняття

Етапи проведення консультативного заняття	Дії викладача	Дії учнів (студентів)
1	2	3
Організаційний момент	Викладач вітає студентів, робить перекличку, пропонує студентам розпочати роботу на консультації	Здобувачів освіти вітають викладача, беруть участь у перекличці, налаштовуються на роботу на консультації
Повідомлення теми і мети уроку	Повідомлення теми заняття «Макроекономічна нестабільність: економічні цикли, безробіття і інфляція», формулювання його цілей: Сформувати знання про взаємозалежність макроекономічних показників, таких, як рівень безробіття, інфляція, внутрішній валовий продукт, та наслідки для економіки нашої країни при тенденції їх погіршення	Фіксація теми, сприйняття цілей, представлення результатів засвоєння матеріалу теми даного заняття
Мотивація мети	Повідомлення важливості вивчення даної теми: «Тема «Макроекономічна нестабільність: економічні цикли, безробіття і інфляція» є дуже важливою, оскільки на підприємствах існує безліч ситуацій, в яких економіст має виявити власну компетентність. Тому для вас, як майбутніх економістів, ця тема є достатньо актуальною. Відповідно до вашої майбутньої професійної діяльності знання цього навчального матеріалу знадобляться вам для роботи на підприємстві. Отже, макроекономічну нестабільність викликає неочікувана динаміка споживчих цін. Найбільший вплив має інфляція витрат. Тому саме цей вид інфляції, як правило, і стає чинником макроекономічної нестабільності. У короткостроковій перспективі неочікуване зростання споживчих цін призводить до падіння реальної заробітної плати, реальних доходів, а отже, й до скорочення попиту на окремі види товарів, що зумовлює зміни в його структурі. Скорочення попиту зумовлює відповідне падіння виробництва. Скорочення виробництва на тлі погіршення фінансового стану призводить до зростання безробіття. Тому знання цього матеріалу вам дозволить рости у якості високоякісного економіста та стверджуватимуть вас як висококваліфікованого фахівця»	Сприйняття важливості і актуальності вивчення теми, прояв інтересу до неї

Продовження табл. 4.5

1	2	3
Актуалізація знань	Викладач проводить фронтальне усне опитування з метою перевірки базових знань: 1. Як ви розумієте термін «Робоча сила»? 2. Назвіть основні форми безробіття? 3. Назвіть, що включає економічна система?	Здобувачів освіти беруть участь у опитуванні та відповідають на поставлені питання Передбачувані відповіді: 1. Робоча сила - та частина населення, яка не має самостійних засобів до життя крім праці, хоче може і активно шукає роботу. У робочу силу не включають: пенсіонерів, студентів, які служать в армії, неповнолітніх, ув'язнених,
		людьми в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання економічних благ, а також відносини людей до засобів виробництва і ресурсів в процесі їх застосування для задоволення потреб. [14]
Формування ООД	Викладач проводить консультацію згідно плану, за допомогою методу - пояснення: План 1. Поняття економічного циклу, його фази. 2. Безробіття і її види. 3. Поняття інфляції та її Види і причини інфляції. 4. Взаємозв'язок інфляції та безробіття. Крива Філіпса	Слухають пояснення, конспектують.
Визначення проблемних моментів під час вивчення питань теми та формування ВД	Викладач запитує студентів про недоречності, які виникли у них під час самостійного вивчення теми. Викладач відповідає на поставлені запитання. 1. Для визначення причин інфляції використовується формула обміну кількісної теорії грошей: $MV = PY$, з якої випливає, що рівень цін в економіці $P = MV / Y$ залежить від: обсягу грошової маси M ; швидкості обігу грошей V ; рівня випуску продукції Y	Здобувачів освіти запитують: 1. Назвіть формулу визначення причин інфляції? 2. Що значить стагфляція?
	2. Стагфляція - це період, протягом якого спад економічної активності, або стагнація (stagnant - застій), супроводжується інфляцією.	
Підведення підсумків	Викладач підводить підсумки проведення консультації: «Сьогодні ми розглянули незрозумілі вам питання теми. Зараз перевіримо як ви засвоїли незрозумілий вам матеріал. Скажіть, що ж таке «Економічний цикл»?	Здобувачів освіти слухають, відповідають: «Економічний цикл – це повторювані на протягом ряду років підйоми і спади рівнів економічної активності, відрізняються один від друга тривалістю і інтенсивністю при наявності довготривалої тенденції до економічному зростанню» Здобувачів освіти прощаються.

Контурний конспект заняття на тему «Макроекономічна нестабільність: економічні цикли, безробіття та інфляція» розміщено в додатку Б.

У межах розділу було розроблено дидактичний проєкт консультативного заняття з теми «Макроекономічна нестабільність: економічні цикли, безробіття та інфляція» для дисципліни «Економіка», орієнтованої на студентів інженерно-педагогічної спеціальності «Професійна освіта (Економіка)».

Сформульовано цілі проведення консультативного заняття. Обрано ефективні методи активізації навчальної діяльності студентів. Визначено способи організації заняття відповідно до обраного формату.

Розроблено детальний сценарій проведення заняття, враховуючи обраний підхід до його організації.

Проаналізовано рекомендовані джерела інформації для підготовки студентів до консультації, згідно з вимогами робочої програми дисципліни «Економіка». Подано структурований список використаних джерел з відповідними посиланнями.

ВИСНОВКИ

Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ) «Енергобудівельна компанія» зареєстроване 24 листопада 2014 року у м. Краматорськ, зараз ре-лаковано до м. Києва.

Підприємство, впродовж 10 років здійснює вільний вибір підприємницької діяльності, самостійно формує програми виробничої діяльності, виби-рає постачальників і споживачів продукції, робіт і послуг, встановлює ціни згідно чинного законодавства. Товариство займається виробництвом і реалі-зацією високоякісної продукції. Основним видом діяльності підприємства є будівництво і монтаж повітряних ліній електропередачі, виготовлення опа-лубки, виробництво тротуарних плит мілких розмірів, різної конфігурації і колірної гамми.

Механізм антикризового фінансового управління підприємством вклю-чає: діагностику фінансового стану; аналіз виробничо- та фінансово - госпо-дарської діяльності; оцінку перспектив розвитку підприємства; маркетинг; антикризову інвестиційну політику; вдосконалення управління виробницт-вом і персоналом; виробничий і фінансовий менеджмент; реорганізацію і лі-квідацію підприємства.

Оцінюючи фінансовий стан, можна дійти такого висновку, що не див-лячись на те, що на підприємстві спостерігається на 2023 рік, порівняно з по-передніми періодами, що аналізуються погіршення фінансових показників ТОВ «Енергобудівельна компанія» перебуває в нормально стійкому фінансо-вому стані.

Ознайомившись з наданою звітністю, бачимо, що спостерігається збі-льшення на 2023 рік об'ємів реалізації продукції, надання робіт та послуг, що складає усього по видам економічної діяльності 4059,7 тис. грн, порівняно з попереднім 2022 роком на 283,0 тис. грн, в той же час, зазначимо, що відбу-лося збільшення запасів готової продукції, це спричинено з труднощами із збутом готової продукції та зниженням попиту.

Щодо середньооблікової чисельності, то в 2023 році, порівняно з 2019 роком спостерігається зниження темпу зниження, як чисельності робітників, так і чисельності промислово – робітничого персоналу відповідно на 7,1 % і 5,1 %.

Збільшення собівартості продукції в 2023 році порівняно з попереднім роком на 433,7 тис. грн для її зниження необхідно скоротити витрати на виробництво за рахунок підвищення рівня продуктивності праці, економно використовувати сировину, матеріали, електроенергію, паливо, устаткування, запобігання невиробничим витратам, виробничого браку і т.д.

Основна роль в системі антикризового управління підприємством відводиться широкому використанню внутрішніх механізмів фінансової стабілізації. Це пов'язано з тим, що успішне застосування цих механізмів дозволяє не тільки зняти фінансовий стрес загрози банкрутства, але і значною мірою позбавити підприємство від залежності використання позикового капіталу, прискорити темпи його економічного розвитку. Фінансова стабілізація підприємства в умовах кризової ситуації послідовно здійснюється по таких основних етапах:

- усунення неплатоспроможності. У якому б ступені не оцінювався за наслідками діагностики банкрутства масштаб кризового стану підприємства, найбільш невідкладним завданням в системі мерів фінансової його стабілізації є відновлення здібності до здійснення платежів по своїх невідкладних фінансових зобов'язаннях з тим, щоб попередити виникнення процедури банкрутства;

- відновлення фінансової стійкості (фінансової рівноваги). Хоча неплатоспроможність підприємства може бути усунена протягом короткого періоду за рахунок здійснення ряду аварійних фінансових операцій, причини, що генерують неплатоспроможність, можуть залишатися незмінними, якщо не буде відновлена до безпечного рівня фінансова стійкість підприємства. Це дозволить усунути загрозу банкрутства не лише в короткому, але і у відносно тривалішому проміжку часу;

- забезпечення фінансової рівноваги в тривалому періоді. Повна фінансова стабілізація досягається тільки тоді, коли підприємство забезпечила тривала фінансова рівновага в процесі свого майбутнього економічного розвитку, тобто створило передумови стабільного зниження вартості використаного капіталу і постійного зростання своєї ринкової вартості. Це завдання вимагає прискорення темпів економічного розвитку на основі внесення певних коректив до окремих параметрів фінансової стратегії підприємства. Скоректована з урахуванням несприятливих факторів фінансова стратегія підприємства повинна забезпечувати високі темпи стійкого зростання його операційної діяльності при одночасній нейтралізації загрози його банкрутства в майбутньому періоді.

Слід зазначити, що Міністерство розпорядилося створити спеціальну робочу групу, відповідальну за захист галузі від фінансової кризи.

Серед запланованих мір, зазначимо вказівки на максимальну економію бюджетних коштів - скорочення об'ємів споживання електроенергії підприємствами галузі, повторне використання матеріалів і устаткування і інше.

Під час формування пропозицій до переліків об'єктів, фінансування будівництва яких передбачено здійснювати за рахунок державного бюджету, забезпечити неухильне дотримання вимог рішень Уряду щодо наявності затвердженої в установленому порядку проектно-кошторисної документації.

У зв'язку з ситуацією у місцевих бюджетах передбачено на 2024 рік та наступні роки окремим рядком кошти на розроблення містобудівної документації як інформаційної основи для інвестицій у будівництво, використання територій, реалізації державних проектів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018 № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>
2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 № 2343-XII (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
3. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
4. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>
5. Про державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>
6. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: підручник. Київ: ЦУЛ, 2011. 400 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/644847/>
7. Єрфорт І.І. Антикризове управління підприємством: навчальний посібник. Краматорськ: ДДМА, 2018. 120 с. URL: https://www.dgma.donetsk.ua/docs/kafedry/ep/metod-k/Антикризове%20управління_Єрфорт.pdf
8. Іваненко С.В. Стратегії антикризового управління підприємствами: монографія. Одеса: ОНУ, 2022. 300 с.
9. Коваленко Т.В. Особливості антикризового управління вітчизняними підприємствами: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Київ, 2019. URL: <https://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/22971/24-Kovalenko.pdf>
10. Коваленко, О. Є. Методика професійного навчання: навч. посіб. / О. Є. Коваленко. – Київ : Центр навчальної літератури, 2019. – 240 с. URL:

<https://twirpx.com>

11. Ковальчук Т.В. Стратегії антикризового управління підприємством. Економіка та суспільство. 2023. № 52. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2839>

12. Костецький Б. Формування стратегії антикризового управління підприємством: навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 150 с. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/13209/1/kostetskyu.pdf>

13. Кривов'язюк І.В., Кузьмін О.Є., Григор'єва О.В. Антикризове управління підприємством: навчальний посібник. Запоріжжя: ЗНУ, 2020. 250 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi71/0052180.pdf>

14. Мельник О.Ю. Теоретичні аспекти антикризового управління підприємством в умовах нестабільності. Бізнес Інформ. 2024. № 1. С. 22–28. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-1_0-pages-22_28.pdf

15. Миськів Г.В., Білик В.М. Етапи та заходи антикризового управління підприємств. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2024. № 2. С. 23–31. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2024/sep/35776/-240560maketmanagement-23-31.pdf>

16. Петренко О.М. Антикризове управління підприємствами: сучасні підходи та методи: монографія. Львів: ЛНУ, 2021. 250 с.

17. Петренко О.М. Трансформація антикризового управління підприємств відповідно до положень Кодексу України з процедур банкрутства: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Львів, 2021. URL: https://bses.in.ua/journals/2021/67_2021/8.pdf

18. Рильський І.В. Управління антикризовою діяльністю підприємства: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Київ, 2021. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/19154/3/Dyplom073_Rylskiy_Khaustova.pdf

19. Семенов В.Ф. Система антикризового управління підприємством:

монографія. Харків: ХНЕУ, 2020. 280 с.

20. Семенюк О.В. Формування механізмів антикризового управління діяльністю підприємств. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Економіка та менеджмент. 2024. № 2. С. 199–210. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2024/nov/36647/vse20242-199-210.pdf>

21. Сердюк О.М. Формування механізмів антикризового управління діяльністю підприємств: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Київ, 2020. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/41671/1/Serdiuk_magistr.pdf

22. Скорик М.В. Система антикризового управління підприємством: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Вінниця, 2021. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/40438/16111.pdf?sequence=3>

23. Чикуркова А.Д. Антикризове управління: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня ОПП «Менеджмент» спеціальності 073 «Менеджмент». Кам'янець-Подільський: ПДУ, 2024. 170 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0059583.pdf>

24. Шершньова З.Є., Оборська С.В. Антикризове управління підприємством: навчальний посібник. Київ: ХНЕУ, 2009. 300 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/183201/>

25. Штангрет А.М. Антикризове управління підприємством: підручник. Львів: УАД, 2008. 280 с. URL: <https://catalog.lounb.org.ua/bib/608993>

26. Altman, E. I. Predicting Financial Distress of Companies: Revisiting the Z-Score and ZETA Models / E. I. Altman // Handbook of Research Methods and Applications in Empirical Finance. – 2013. – С. 428–456. URL: https://econpapers.repec.org/RePEc:elg:eechap:14545_17

27. Armstrong, M. Armstrong's Handbook of Management and Leadership for HR / M. Armstrong. – London : Kogan Page, 2021. – 432 p.

28. Arogyaswamy, K., Barker III, V. L., Yasai-Ardekani, M. Firms Facing Economic Decline: A Turnaround Strategy Review / K. Arogyaswamy, V. L. Barker III, M. Yasai-Ardekani // Academy of Management Review. – 2020. – Т.

14, № 4. – С. 596–609.

29. Brealey, R. A., Myers, S. C., Allen, F. Principles of Corporate Finance / R. A. Brealey, S. C. Myers, F. Allen. – 14-е вид. – Нью-Йорк: McGraw-Hill Education, 2022. – 1056 с. URL: <https://www.mheducation.com/highered-/product/principles-corporate-finance-brealey-myers/M9781264080946.html>

30. Brigham, E. F., Ehrhardt, M. C. Financial Management: Theory & Practice / E. F. Brigham, M. C. Ehrhardt. – 16-е вид. – Бостон: Cengage Learning, 2019. – 1150 с.

31. CIPD. Resourcing and Talent Planning Survey / CIPD. – Лондон: CIPD Publishing, 2023. URL: <https://www.cipd.co.uk/knowledge/strategy-/resourcing/surveys>

32. Datta, S., Iskandar-Datta, M. Bankruptcy and the Resolution of Financial Distress / S. Datta, M. Iskandar-Datta // Managerial Finance. – 2021. – Т. 31, № 11.

33. Deloitte. Global Restructuring Survey: The Future of Corporate Turnarounds / Deloitte. – [Онлайн-звіт], 2022. URL: <https://www2.deloitte.com/global/en/pages/finance/articles/global-restructuring-survey.html>

34. European Commission. Corporate Restructuring and Insolvency: Best Practices in EU Member States / European Commission. – [Онлайн-документ], 2022. URL: https://ec.europa.eu/info/publications/corporate-restructuring-and-insolvency-best-practices-eu-member-states_en

35. Gaughan, P. A. Mergers, Acquisitions, and Corporate Restructurings / P. A. Gaughan. – 7-е вид. – Нью-Йорк: Wiley, 2021. – 688 с.

36. John R. Becker-Blease, Jeffrey E. Sohl. New Venture Legitimacy: The Conditions for Angel Investors. Small Business Economics. 2021. Vol. 56. P. 1–17. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11187-019-00280-3>

37. Jostarndt, P., Sautner, Z. Out-of-Court Restructuring versus Formal Bankruptcy in a Non-Interventionist Bankruptcy Setting / P. Jostarndt, Z. Sautner // Review of Finance. – 2018. – Т. 12, № 4. – С. 659–697.

38. Luehrman, T. A. Investment Opportunities as Real Options: Getting

Started on the Numbers / T. A. Luehrman // Harvard Business Review. – 2019.
URL: <https://hbr.org/1998/07/investment-opportunities-as-real-options-getting-started-on-the-numbers>

39. McConnell, J. J., Servaes, H. Financial Distress and Corporate Control / J. J. McConnell, H. Servaes // Journal of Financial Economics. – 2021. – Т. 20, № 3. – С. 243–266.

40. McKinsey & Company. Weathering the Storm: Managing Corporate Crises / McKinsey & Company. – [Онлайн-звіт], 2021. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/risk-and-resilience/our-insights/weathering-the-storm-managing-corporate-crises>

41. Michael E. Porter, James E. Heppelmann. How Smart, Connected Products Are Transforming Competition.

42. Nankervis, A. R., Baird, M., Coffey, J., Shields, J. Human Resource Management: Strategy and Practice / A. R. Nankervis, M. Baird, J. Coffey, J. Shields. – 9-е вид. – Мельбурн: Cengage AU, 2019. – 600 с.

43. Noe, R. A. Employee Training and Development / R. A. Noe. – New York : McGraw-Hill Education, 2020. – 832 p.

44. OECD. COVID-19 and Corporate Fragility: Ensuring Effective Crisis Management Strategies / OECD. – OECD Publishing, 2021. – 98 с. URL: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/covid-19-and-corporate-fragility-ensuring-effective-crisis-management-strategies-6a10f5d6/>

45. Sascha Kraus, Sascha Raithel, Marc K. Peter, Alexander W. Roeglinger. Digital Transformation: Mechanisms and Outcomes of Digital Technology-Based Innovations. Journal of Business Research. 2022. Vol. 142. P. 973–985. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0148296321006790>

46. SHRM. Navigating Business Transformation: The Role of HR in Crisis / SHRM. – Александрія: SHRM, 2022. URL: <https://www.shrm.org/hr-today/trends-and-forecasting/research-and-surveys/Pages/default.aspx>

47. Wruck, K. H. Financial Distress, Reorganization, and Organizational Efficiency / K. H. Wruck // Journal of Financial Economics. – 2020. – Т. 27, № 2.

– С. 419–444.

48. Попазов Д. С. Сучасні напрями антикризового управління підприємством при загрозі банкрутства в Україні. // Студенти та молодь – для майбутнього країни : матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих учених (м. Харків, 14–15 листоп. 2024 р.) : у 3-х т. [Електронний ресурс]. Харків : БННППП ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2024. Т. 2. С. 37-39. URL: https://drive.google.com/file/d/1MOlQhBM0Z_zny0MfhTbj2ozBT4rB9Cck/view

ДОДАТОК А

Контурний конспект заняття з теми «Макроекономічна нестабільність: економічні цикли, безробіття і інфляція»

В економіці існують різні типи циклів, такі як інвестиційні, інноваційні, промислові тощо, але особливий інтерес викликають цикли, що відображають зміни ключових економічних агрегатів. Серед них виділяють: столітні, довгохвильові (50-60 років, відомі як хвилі Кондратьєва, названі на честь російського економіста Миколи Кондратьєва), «цикли Кузнеця» (15-20 років, названі на честь американського економіста та лауреата Нобелівської премії Саймона Кузнеця), класичні ділові цикли (5-7 років, відомі як цикли Маркса-Жюгляра), а також малі цикли (2-3 роки), сезонні цикли та «святкові» економічні підйоми.

Сучасна теорія економічних циклів передбачає дво- та чотирифазові моделі. У двофазовій моделі розрізняють фази підйому (експансії) та спаду (реcesії), а також визначають точки максимального і мінімального рівня економічної активності.

Види безробіття

Серед основних типів безробіття виділяють фрикційне, структурне та циклічне (кон'юнктурне).

1. **Фрикційне безробіття** виникає через постійні переміщення людей між регіонами, зміну професії чи етапів життя (навчання, виховання дітей тощо). Воно є добровільним і зазвичай має короткостроковий характер.

2. **Структурне безробіття** зумовлене невідповідністю між попитом на робочу силу та її пропозицією через технологічні зміни у виробництві. Воно є тривалішим і потребує перекваліфікації працівників.

3. **Циклічне безробіття** виникає внаслідок економічного спаду, коли скорочується попит на товари й послуги, що призводить до зменшення виробництва та зайнятості.

Комбінація фрикційного і структурного безробіття утворює так званий «природний рівень безробіття», який відповідає потенційному ВВП. Концеп-

цію цього рівня вперше запровадив Мілтон Фрідмен.

Інфляція та її види

Інфляція є одним із найважливіших факторів макроекономічної нестабільності. Її можна визначити як стійке зростання загального рівня цін в економіці, що вимірюється індексами цін.

1. **Дефляція** – тривале зниження загального рівня цін.

2. **Дезінфляція** – уповільнення темпів зростання цін.

Причини інфляції пов'язані з переходом від товарних грошей до кредитних. Надмірна емісія грошей, не забезпечена зростанням товарної маси, призводить до знецінення грошової одиниці.

Для аналізу інфляції використовують кількісну формулу грошей:

$$MV = PY,$$

де **М** – грошова маса,

V – швидкість обігу грошей,

P – рівень цін,

Y – обсяг виробництва.

Антиінфляційна політика

Антиінфляційні заходи поділяються на адаптивну та активну політику:

1. **Адаптивна політика** передбачає індексацію доходів і угоди з підприємцями про зростання цін та заробітної плати.

2. **Активна політика** спрямована на усунення причин інфляції через монетарні інструменти, такі як контроль за грошовою емісією, обмеження дефіциту бюджету, проведення грошових реформ.

Залежно від типу інфляції (попиту чи витрат) заходи варіюються від скорочення державних витрат і підвищення податків до стимулювання конкуренції та модернізації виробництва.

Розуміння економічних циклів, причин безробіття та інфляції, а також ефективного застосування антиінфляційних заходів є основою стабільного економічного розвитку. Ці знання дозволяють розробляти й впроваджувати політики, спрямовані на пом'якшення наслідків економічної нестабільності.